

ניתן לאו זה לדחות, יעו"ש הכ"ד שאם הלך בקצרה כדינו אפילו עקב צד גודל פטור, אך נודלי במקום שאפשר ימחר, אבל כאן דאי אפשר ילך עד סוף המזבח עקב צד גודלי, וזה פשוט.

[ג] שוב ראיתי בספר המזוהר לה"מ ל"ח פ', הביא ה"ה מכלתא שלא יפסק פסיקה גסה, וסיים כמו הרב המחבר דאם פסק פסיקה גסה וכו' לוקה, וא"ר לומר דגם נספרו הגדול כוונתו כן, אם עלה כדרך שעולים במעלות, ופשוט. וסיים הרב המחבר וענינם יירשו ארץ לפי שם. דנדר טוב. סליק פרשת יתרו ונתחיל בעזרת פרשת משפטים.

פרשת משפטים

ואלה המשפטים יש בה שש עשרה מצוות עשה ושמנה מצוות לא תעשה

מצוה מב

מצות דין עבד עברי

(א) לדון בדין עבד עברי כמו שכתוב בפרשה,

מב. משפטים עשה א'. רמב"ם עשין רל"ב. הלכות עבדים פ"א ופ"ד. סמ"ג עשין פ"ג. טור י"ד רס"ז. א. ומפרשת אם כסף [מצוה ס"ו ואילך] נחשבת לפרשה בפני עצמה. ראה משי"כ שם. ובדפוסים חדשים "שלוש ועשרים מצוות עשה ושלושים מצוות לא תעשה".

מצוה מב

לדון דין עבד עברי

מכורו (א) [א] לדון וכו' דיני המצוה וכו'. הענינים ארוכים מאד, ואכתוב בקצור הדינים כדרכי בחיבור זה

בעזרת השם. ועיין ר"מ הלכות עבדים [פרקים א-ג], וקצת פרק ג' מגניזה ה' [א-י"א].

והנה ב"ש 17 אם אחד מישראל גנב ואין לו לשלם לא קרקע ולא מטלטלין, הבית דין מוכרים אותו לעבד ונותנים הדמים לנגנב, כן הוא בר"מ פ"ג מגניזה ה"א. ופשוט דדוקא אם אין לו, אבל יש לו ואינו רוצה לשלם, הבית דין כופין אותו לשלם עד שחלף נפשו, אבל למכרו אין להם רשות, כי החורה לא נתנה רשות לבית דין למכור אלא באין לו, אבל לא ביש לו, שנאמר [שמות כ"ב, ב'] אם אין לו ונמכר וגו', ואפילו נדעידה אם מכרוהו אינו כלום כי אינו ממון בית דין, אך בגניזה גזירת הכחוב דנמכר, אבל במקום שאין להם רשות א"כ אינו ממון בית דין שימכר, וזה פשוט.

[ב] ודוקא בעד קרן הגניבה, אבל לא בעד כפל וארבעה וחמשה, אלא הוא חוב עליו עד שיעשיר, כן הוא בר"מ כאן פ"ג מגניזה ה"ב, מקידושין י"ח ע"א דדרשין בגניבתו ולא בכפילו, וארבעה וחמשה אינו מבוחר בנתינתה להדיא, אך כיון דאחמשת מחיצות בגניבתו דמשמע דוקא הקרן, ממילא אינו נמכר בעד ארבעה וחמשה ג"כ, על כן כתב הר"מ דאינו נמכר בעד ארבעה וחמשה.

ולכאורה אפשר לומר, הא דאינו נמכר בעד הכפל, היינו אם הגנב שילם לו בעד הקרן בפירושו, ובעל הבית הנגנב נתרצה ולקח בעד הקרן, ואחר כך תובע אותו כפל ואין לו, אינו נמכר, אבל אם באים לדון בתחילה ואין לנגב רק הקרן, אפשר דיכול הנגנב לומר המעות שיש לו אני לוקח בעד הכפל, וממילא אין לו קרן וימכר בעד הקרן. או אם כבר שילם לו נכסו, אפשר דיכול הנגנב לומר קבלתי בעד הכפל והקרן מגיע לי עוד. ואפשר אפילו רוצה הנגנב לשלם לו בעד הקרן בפירושו, יכול הנגנב לומר אינו רוצה לקבל רק בעד הכפל והקרן מגיע לי עוד. ובהאי גוונא מבוחר בחו"מ ס' פ"ג [סעי' א-ג] לענין שני חובות. אך מפירושו רש"י קידושין שם ד"ה ולא בכפילו, שכתב שאם יש לו לשלם את הקרן ולא הכפל אינו נמכר, משמע דאם יש לו הקרן אינו נמכר, ואינו יכול לומר אקבל המעות בעד הכפל וימכר עבור הקרן. ונמקנה שם הרגיש כמה שכתבנו, וכן הסביר נותנא דפרעון ראשון היו קרן ולא מקרי כפל קודם הקרן. ויותר מזה נראה, דאף אם הגנב שילם לו בפירושו בעד הכפל, מ"מ כיון שהוא פרעון ראשון נעשה קרן ביד הבעל הבית כי לא נקרא כפל רק אחר קרן, וא"כ אינו נמכר בכל גוונא, ואינו דומה לחוב. הכלל, התשלומין שחייבה אותו החורה יותר, עבור זה אינו נמכר, וכיון שקיבל פרעון הראשון א"כ אינו מגיע לו עוד אלא מחמת חיוב החורה, אינו נמכר עבור זה, כן נראה לענ"ד.

ולכאורה יש להביא ראיה לזה מצד קמא ע"ד ע"ב ור"מ כאן ה"ג, דאם טבח בשבת פטור מארבעה וחמשה, דמיחה פוטר, וגם דמבואר דאף דחייב על הגניבה הש"ס שם ע"א ע"א דהמלקות יפטור, ע"ש ליה דדרבה מיניה, והנה לדעת רש"י (שם ו) צדא מליעא סוגיא דהחוסס ל"א ע"א ד"ה רבא, דכל היכא דקם ליה דדרבה מיניה מהני תפיסה, א"כ אמאי פוטרם המיתה מארבעה וחמשה, הא חיבך דמשלם את הקרן דלא היה חילול שבת, א"כ יאמר הבעל הבית אני לוקח אותו בעד ארבעה וחמשה, כי עמה הוא

(ד) עיין בהערה א' לחינוך בשם יראים וסמ"ג, דעקב צד גודל לאו דוקא.

חופס ומפיסה מהני נקם ליה דדרבה מיניה, וכשמשלם לו בעד הקרן יכול לומר כן, וא"כ מגיע לו עוד קרן, אם כן ממילא משלם ארבעה וחמשה, אלא על כרחך דפרעון ראשון הוא בעד קרן ואינו יכול לומר לארבעה וחמשה קבלתי. אך ח"ן וז' ראיה, דאפשר דמיירי דנבאו עידי גניבה לחוד ושילם קרן וכפל, ואז לא היה חייב בארבעה וחמשה, ואחר כך בואו עדים שטבח קודם לכן בשבת וחייב מיחה, א"כ עמה ח"ן צריך לשלם לו כלל כי כבר שילם בעד הקרן והכפל, ואף דמבואר צדא קמא ס"ח ע"ב, דאם אמרו לו הבית דין לא מן לו ואחר כך טבח ומכר פטור, ומכל שכן היכא דכבר שילם לו, היינו בטבח ומכר אחר כך, אבל אם טבח ומכר קודם ששילם רק לא היו עדים נודלי חייב, ע"ש בסוגיא דף ס"ט.

ולכאורה יש להביא ראיה מדברי הר"מ כאן ה"ד וזה לשונו, היתה פרה שאולה אללו וטענה בשבת דרך גניבה פטור אף מן הכפל, שהרי אישור שבת ואישור גניבה באים כאחת, ואם אין גניבה אין טביחה ומכירה, עכ"ל. והנה דברי הר"מ הם

מש"ס כחובות ל"ד ע"ב מימרא דרב פפא, ולכאורה תמוה, למה ליה להר"מ הטעם דאם אין גניבה, בלאו הכי המיתה פוטרת גם מחטלומי ארבעה וחמשה, ורב פפא ורבה אולי כרבי מאיר דבנקם מיקטל ומשלם, על כן צריכים לומר אם אין גניבה דהיינו הקרן, אבל לפי מאי דפסקין שם ל"ב ע"ב, וכן פסק הר"מ פ"א מנערה בחולה ה"א, דגם גבי קנס פוטרם המיתה או המלקות, א"כ בלאו הכי פטור דקם ליה דדרבה מיניה, ע"ש בסוגיא ואין כאן מקומו לפלפל. והנה רש"י שם ל"ד ע"ב ד"ה היתה, וצדא קמא פרק הגזול ומאכיל ק"ב ע"א ד"ה שאם, לא גרס אם אין גניבה וכו', דשואל לא מחייב כפל ולא ארבעה וחמשה רק בטוען טענה גנב, ע"ש צ"ק ברש"י שלא הבין דברי רבותיו. ומדברי הר"מ כאן נראה דגרס כרבותיו של רש"י, ועל הקושיא שהקשה רש"י, לדעמו לא קשיא, שפסק כאן בפ"ד ה"י שומר שגנב מרשותו וכו' חייב כפל, וע"ש בראב"ד שכתב עליו, זה אינו כלום, והיינו דאינו חייב רק דוקא בשומר חנם שטוען טענה גנב, ובכסף משנה תירץ שאם לקח בדרך גניבה חייב, ע"ש, וא"כ ניחא כאן דשואל עצמו חייב על הגניבה, דכאן כתב הלשון וטענה דרך גניבה, ואחר זה ראיתי בפני יהושע צ"ק שם, כתב זה דלא להר"מ דין זה שהשומר חייב אם גנב מסוגיא זו דגרס כרבותיו של רש"י, ומחמת קושיא רש"י צריך לומר ככרת הר"מ כמו שכתב הכסף משנה או איזה סברא אחרת, כי מבוחר בזה"ל להשומר חייב על הגניבה, ע"ש. והנה הרב המגיד פ"א משאלה ה' ה', אהא דפסק הר"מ השואל פרה ומת אין היורשים חייבים בלאום ואם הניח להם אביהם אחריות נכסים ומתה היורשים חייבים לשלם, והרב המגיד חמה שהוא נגד ש"ס כחובות פרק אלו נערום ה"ל, וגם הר"מ סותר עצמו כיון דפסק כאן ה"ד דפטור על הגניבה, על כרחך סובר כרב פפא דלא נחמייב בשעת שאלה, א"כ אפילו בהניח אחריות נכסים יהיו פטורים כיון דלא נחמייב בשעת שאלה, ע"ש בסוגיא, ודברי הר"מ סותרים זה את זה, עיין בסוגיא ובהרב המגיד ותבין, והנני כותב בקצור נמרץ. והרב הש"ך חו"מ ס' שמ"א סק"ו תירץ, דבאמת מה שכתב הר"מ בהלכות גניבה דפטור, היינו מן הכפל כמבואר בלשונו, אבל באמת קרן חייב דנחמייב בשעת שאלה כדבריו בהלכות שאלה, ע"ש. ולכאורה לדבריו קשה, מה זה שכתב הר"מ דאם אין גניבה, ובאמת על הכפל אין טעם יותר לפטור מארבעה וחמשה, דמזה ומה פטור מחמת קס ליה דדרבה מיניה, ועל כרחך צריך לומר דבאמת הא דחייב בקרן אינו מחמת שגובה עמה, דהא על הטביחה שטענה בדרך גניבה פטור מחמת קס ליה דדרבה מיניה, רק דחייב על השאלה, ונפק"מ לענין שמין לשבירים ואם נפחתה הבהמה לאחר שחיתה, ע"ש בחו"מ [ס' ש"מ ס"ב וצ"ב] ס"ה, א"כ כיון דאינו משלם בחורט גניבה, א"כ אין כאן ארבעה וחמשה, כי שלשה וארבעה לא חייב רחמנא. אך לפי מה שכתבנו, כיון שעדים ראו שטענה וזו היתה הגניבה ורואים לחייבו קרן וארבעה וחמשה, א"כ כיון דקרן צריך לשלם מחמת השאלה, יאמר בעל הבית שתפסו בעד כפל וארבעה וחמשה כמו שכתבנו לעיל, עד שישלם כל הארבעה וחמשה, וישאר הקרן חוב עליו וישלם, כי על הקרן לא נחמייב מיחה, אך באמת זה אינו, כיון דאין גניבה אינו חייב ארבעה וחמשה, נהי דחייב על השאלה, אבל על הגניבה פטור מחמת קס ליה דדרבה מיניה, וא"כ היאך יתפוס בעד הכפל דאם לא תפס עדיין על הקרן, אם כן אינו מגיע לו דמי הקרן, וכיון

(א) כן העירו בשיטה מקובצת כתובות ל"ד ע"ב ד"ה והרמ"ה, לח"מ פ"א משאלה ה"ה שו"ת הרבב"ז ח"ה ס"י אלף תרנ"ו, י"ש פ"ג ס"י ג', יעו"ש.

דאן כאן קרן לא נחייב כלל בארבעה וחמשה, ועל כרחו צריך לטול בעד הקרן, איך פטור מהמותר מחמת קס ליה דדרבה מיניה. ונראה לענ"ד, דאם אחד נגד וטנה באיסור שבת, אף אם נאמר דחפיסה מהני בקס ליה דדרבה מיניה, מ"מ כשהוא גוואל כיון דלא נחייב קרן כלל רק בחפס, לא שייך כלל חיוב ארבעה וחמשה, אף אם חפס הקרן, מ"מ המורה לא חייבה כלל ארבעה וחמשה אם אינו חייב קרן בדיו, והבן.

שנאמר [שמות כ"א, ב'] כי תקנה עבד עברי וגו', כלומר שנעשה לו הדברים שנצטוו בהן, כגון

שימכר, אבל דין זה אם העידו עליו שנמכר אינו מבוחר. אף פשוט, דחילה היה סבור הש"ס דבאמת גם וזממין נמכרים אם לית לדידה ולא לדידהו מזד הסבא, אבל להמסקנא דאף דלית לדידהו אינם נמכרין מחמת גזירת הכתוב בגניבתו ולא בזממו, א"כ כשהוא גוואל נמי אף דהעידו עליו שנמכר מ"מ אינם נמכרין כיון דלית גניבה, על כן נקט הר"מ יותר רחוק דהעידו שנמכר כדבד וחיובו אותו שהוא עבד, ובעדות גניבה לא רצו לחייבו ודאי דלילמא יהיה לו מעות, אף מ"מ אפילו לא כהאי גוואל אינו נמכר, דגזירת הכתוב הוא לפי המסקנא. והא דרש"י נקדושין לא פירש כן, דרש"י פרשן הוא ונקט כמו שהוא בש"ס במכות שם.

מלכות
וחתומין
בדומה
עבד עברי
וכופר

והנה מבוחר שם בדרייתא, חנו רבנן ארבעה דברים נאמרו בעדים וזממין, אין נעשין בן גרושה וכו', ואין משלמין את הכופר, ואין נמכרין בעבד עברי, ואין גולין לערי מקלט, ולא מקיים הדרייתא דלוקין כמבואר במשנה שם ב' ע"א גבי בן גרושה והורג שוגג דאין עושים בהם דין הוצאה להורג כעולא מוהרשעו וכו', דהדרייתא נחת בזה רק להשיענו דאין עושים בהם דין הוצאה כמו שזממו, וגם יש בארבעה דברים הללו שמקיימין דין הוצאה שהעדים צריכים לשלם ממון, א"כ אינם לוקין, דכפירוש ריבא חורה עדים וזממין למשלומין ולא למלקות [במכות ל"ב ע"ב], רק היכא דליכא שום חיוב כלל כמו בן גרושה וכן חלוצה, כמו שכח הר"מ כאן בהל' עדות, שלא רצו לחייבו שום דבר לא מיחה ולא מלקות ולא ממון לוקין, אבל היכא דליכא חיוב ממון אין לוקין, ובארבעה דברים שנבואר בדרייתא, יש קצת דברים דהעדים משלמין ואין לוקין, כגון דאין משלמין את הכופר אם העידו שהרג שורו את הנפש, ובאמת נהי דאין משלמין את הכופר מ"מ רצו להרוג את השור שידון בסקילין, וא"כ אם הוזמו צריכין לשלם דמי שור לבעלים מכאשר זמם, אם כן אין לוקין. וכן אין נמכרין בעבד עברי אם העידו שגנב ואין לו ולהם מה לשלם, נהי דאין העדים נמכרים מ"מ צריכים לשלם כאשר זממו שרצו לחייבו משלומין בעד הגניבה, ואי דאין לו מ"מ אין נפטרינן משלומין, וכי אם עדים יעידו באחד שחייב ממון ואין לו מה לשלם והוזמו יפטרו משלומין כי לא רצו לחייבו כי אין לו, זה בודאי נעשה כי מ"מ רמי עליה חיוב לכשימסר, וכן אם העדים אין להם נמה לשלם דין הוצאה וכו' סלקא דעתך שילקין, דבאמת חייבים הם ממון ולחמר וליזמא אחרת ישלמו, א"כ הם ככל הזממין דאין לוקין אם חייבים במשלומין, א"כ כהנהו שני דברים בודאי משלמין העדים ואין לוקין על כן אינו מבוחר דלוקין, כי עיקר דנחית הדרייתא להשיענו שאין עושים דין הוצאה בכולה, כגון לענין כופר ולענין שנמכר, אבל דין הוצאה דמשלומין משכחת לה ג"כ בדברים אלו, והמסנה נקטה רק השני דברים בן גרושה וערי מקלט, דבשני דברים אלו לא משכחת בזה שום חיוב אחר, על כן כיון דחייב זה ג"כ אין עושים, לוקין, אבל הדרייתא דנקטה ארבעה דברים, ובשני דברים משכחת לה הוצאה ולא מלקות, על כן אינה מקיימת דלוקין, רק עיקר דין מחדש מה שלא נזכר במשנה השני דברים אחרים, ובאמת היכא דשייך מלקות לוקין, והיכא דמשלמי אפילו בדברים הללו אין לוקין, רק דין הוצאה זה ששלמו כופר או שיהיו נמכרין אין עושים בהם, וזה פשוט.

ודברי הר"מ כאן בהל' עדות צריכים עיון, שכח עדים שהעידו דבדבר שאין חיוב מיחה ולא מלקות ולא ממון וכו', כיצד העידו שהוא בן גרושה וכן חלוצה והוזמו לוקין, העידו על שורו של זה שהרג את הנפש והוזמו לוקין ואין משלמין את הכופר, העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין, וארבעה דברים אלו מפי הקבלה הם, עכ"ל. ובאמת היאך גבי שור ועבד עברי לוקין הא באמת חייב במשלומין מדין הוצאה, וצריך לדחוק דדין שור מיידי בגוואל דאין השור בסקילה, כמבואר בר"מ פ"י מנזקי ממון הל' ט' וי"ו, ואיני יודע היאך בעבד עברי, נהי שאין נמכרין מ"מ רצו להפסידו מעשה ידיו של כמה שנים שיהא קנוי לבעליו, ובודאי צריכין לשלם לו ששמן אותו, וזה פשוט, א"כ למה לוקין. ואפשר לומר שהם אומרים שנמכר ועדיין לא שלם הבעל הבית דלא רצו להפסידו, ולבעל הבית אין מחייבים דהבעל הבית רצה בכך ואמר כדברי העדים, דבני האי גוואל לא שייך הוצאה. עיון טור חו"מ סי' ל"ח. אף איני יודע מי הביאו לזה שייך הדבר בציור רחוק ולסתום הדברים, והיה לו להשיענו עיקר דין האם אין שום חיוב לוקין, והיינו בן גרושה וערי מקלט כמבואר במשנה, ועל השני דברים עבד עברי וכופר הוה ליה לכחוב דאין עושים דין הוצאה זה, וממילא הוה ידעין דבגוואל דלא היו חייבים כלל היו לוקין, ובגוואל דהיו חייבים ממון אין לוקין, וסתם מאד ואנחנו צריכין לדחוק בדבריו, ונע"ג על רבינו ולא מאחזי להמפרשים שהרגישו בזה.

למה נדרבה מיניה מהני חפיסה אף בקנס, אף באמת אפשר לומר, דנקנס אפילו לשיטת רש"י לא מהני חפיסה, דמבואר שם בבבא מציעא ג"א ע"א דחייב לנאח ידי שמים, על כן מהני חפיסה, ובאמת בקנס כיון דפטור מן הדין לא שייך לנאח ידי שמים, עיון בחובות ל"ג ע"ב חוס' ד"ה לאו, (בשם [ויקרא] [במכות פ"ג ה"י]), וגם כיון דהבית דין אין מחייבים אותו א"כ ממילא אינו חייב כלל, דאשר ירשיעון אלקים חכמי [שמות כ"ב, ח'], דקנס אינו חייב אלא על פי בית דין, כמו שכח הראב"ד פ"ב מגניבה ה"ב אהא דפסק הר"מ בהאבעיות שעלו בחיקו בש"ס בבא קמא ע"ב, דאי חפס לא מפיקין דבריו בכל האבעיות בממון, והראב"ד כתב דאין דומה לממון דאין כח לחייבו אלא לבית דין דדין פסוק, וכאן מוסק היאך גמרו את דיו, וע"ש. ואף לדעת הר"מ דמהני חפיסה, אפשר היינו שם דעכ"פ הבית דין פוסקים כך דחייב מסיפא, ע"ש במגיד משנה, אבל כאן כיון דהבית דין פוסקים דפטור, לא שייך לומר שפוסקים דהני חפיסה, דאדרבה קרא אזהר לבית דין משום כדי רשעו דלא יהיו מחייבים משום שמי רשעים, והא דמהני חפיסה הוא מחמת דהוא עשה לעצמו, אבל הבית דין אין שייך פסק אלא כלל, ובקנס אינו חייב דהמורה לא חייבה כלל רק על פי הבית דין, א"כ בקס ליה דדרבה מיניה דאין הבית דין מחייבים אין חיוב ולא מהני חפיסה, כן נראה ברור.

ועיון חו"מ סי' א' ס"ה וסי' שמ"ח ס"ד, ויו"ד הל' עבדים סי' רס"ו ס"מ, דהרבה פוסקים סוברים דהאידנא דאין בית דין מומחים ואינו חייב בקנס, מ"מ אי חפס לא מפיקין מיניה אף בארבעה וחמשה, א"כ חזין דגבי קנס מהני חפיסה, א"כ כאן נמי בדברי הר"מ בפרה שאלה וטענה יתפוס הקרן בעד הכפל, על כרחו צריך לומר כמו שכחנו למעלה דהר"מ דקדק כיון דאין גניבה, היינו כיון דהמורה לא חייבה קרן בדיו, אף דמהני חפיסה מ"מ כיון דאין חייב בדיו לא חייבה המורה בארבעה וחמשה כלל, א"כ אין חיוב עליו כלל ולא מהני אפילו חפיסה כי אינו חייב כלל.

ובזה מיושב לי דברי הר"מ שהקשינו לעיל, למה נתן הטעם דאם אין גניבה, חיפוס ליה דמיחה פטורם גם מארבעה וחמשה לפי פסק הלכה, דנפק"מ, דמחמת קס ליה דדרבה מיניה היה מהני חפיסה, אבל לפי הטעם שאין גניבה דפטור מקרן לא חייבה המורה כלל בארבעה וחמשה, לא מהני חפיסה ג"כ, ואף דחייב קרן מ"מ לא מטעם גניבה רק מטעם שאלה כמו שכתבנו לעיל. שוב ראיתי בנתיבות המשפט סימן שמ"א [ביאורים סק"ט] המעורר נקטא דברים שכתבנו. ואף שלא מאחזי ראיה למה שכתבנו לעיל, מ"מ הסתא נחמת דפרעון הראשון הוה לעולם קרן ואין כפל קודם הקרן, כן נראה. ועיון בשער המלך פ"ה מעבדים ה"ו פלפל ג"כ לענין חפיסה לנאח ידי שמים.

[ג] ערך מבואר שם קדושין י"ח ע"א בדרייתא, בגניבתו ולא בזממו, ופירש רש"י אם העיד בחצירו שגנב והוזמו ואין לו לשלם אינו נמכר, עכ"ל.

וקו הוא במכות ב' ע"ב, גבי חנו רבנן ארבעה דברים נאמרו בעדים וזממין, אין נעשים בן גרושה וכן חלוצה, ואין נמכרין בעבד עברי וכו', סבר רב המנונא למחר דוקא היכא דאית ליה לדידה וכו', אלא סבר רב המנונא למחר הני מילי היכא דאית ליה לדידה או לדידהו, אבל היכא דלית ליה לדידהו ולא לדידהו מודעני, אמר ליה רבא ונמכר בגניבתו ולא בזממו. מבואר להדיא, הא דאין נמכרין בעבד עברי היינו שמעדין על אחד שגנב ואין לו לשלם דרצו לחייבו שימכר, והוזמו ואין להם ג"כ לשלם, אין עושים בהם דין הוצאה שימכרו, דבגניבתו ולא בזממו. והר"מ כאן בהל' גניבה לא הביא דין זה דולא בזממו, ובפ"א מעבדים ה"א כתב, ואין לך איש מישראל שנמכר בבית דין אלא הגנב בלגלג, א"כ ממילא משמע דעל דבר אחר אינו נמכר.

ובהלכות עדות פ"כ ה"ח כתב בפירוש וז"ל, עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו רשע שאין בו לא מלקות ולא מיחה ולא חיוב ממון ואחר כך הוזמו, הרי אלו לוקין וכו', כיצד, העידו על כהן שהוא חלל וכו', העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין, וארבעה דברים אלו מפי הקבלה הן, והיינו הדרייתא הנ"ל. ולכאורה קשה, דהר"מ נקט בהעידו עליו שנמכר בעבד עברי, ובש"ס מבואר הא דאין נמכרים היינו שהעידו עליו שגנב ורצו לחייבו

נגב
מנוי
ומהחדש

וע"ע לעיל מצוה ל"ח אות ו' ד"ה ועוד.
ד' עיון רמב"ן ריש מכות, דדברי הר"מ אינם מכוונים.

ב' עיון להלן מצוה ג"א ריש אות י"ג.
ג' בדברי החס"ד ר"ד ב"מ ע"א נראה דבכה"ג לוקין, ועיון באחיזתו ח"ג סי' פ'.

מקום מואל הדין. ונראה דטעם הר"מ דכתיב בפסוק [שמות כ"ב, ז'] אם אין לו ונמכר בגנבתו אם המאל ממאל וגו' שנים שלם, נראה דהפסוק אומר דאם יש לו משלם כפל ואם אין לו ונמכר, אבל בגזנא דאינו משלם אם הכפל כגון לגוי או להקדש, אם אין לו אינו נמכר. והנה לפי זה גם בעבדים וקרקעות וטענות ג"כ אינו נמכר, ומה שאינו מבוחר זה בר"מ, אפשר דהוא כל שכן, דחוק מה שאין משלמין כפל בעבדים שטרות וקרקעות, אין נגזלים כלל, וא"כ אם הם בעין לא שייך שימכר, ואם אינם

בעין הא אינו חייב בחזרתו, עיין ר"מ פ"ט מגילה ה"א, ואם קלקל בידים שחייב, זה לא מטעם גנב רק בחזרתו מוזק ומוזק אינו נמכר, על כן נקט הר"מ גוי והקדש דאינו נמכר מטעם דאינו חייב בכלל. ואם כן אפילו לדעת הראב"ד שעבדים נגזלים, ע"ש, מ"מ אינו נמכר בעבור התשלומין אם מת העבד, כיון שאין חייב כפל בעבדים ג"כ אינו נמכר, כן נראה לי. אחר זמן ראיתי בספר אור החיים על החזרה שם שכתב זה, דמהסמיכות ונמכר וגו' לפרשם כפל מוכח דמיירי דוקא בגנב לשראל, על כן פוסק הר"מ דלגוי ולהקדש אינו נמכר, וכתב שם חזק לשון, לא מאלו טעם להר"מ והנה הוא, והנאני שכוונתי לדעתו הרמה. וזה נראה לומר ג"כ בעבדים שטרות וקרקעות לכל השיטות, וזה ברור בס"ד. וזה אפשר לומר ג"כ בעבדים שטרות וקרקעות, אבל כאן באמת הוא מטלטלין ושייך דין כפל אצל הגנב הראשון, רק הגנב השני פטור דלא גנב מצית הבעלים, ולא נתמעט ממקרא הזה, ונמכר שפיר, ומ"מ ז"ע.

ננוב
מנוב

עוד [ה] מבוחר בר"מ כאן הי"ד, דאם הגניבה היא מאת זווי ואין הגנב שזה אלא חמשים, הרי זה נמכר ושאר הקרן והכפל חוב עליו עד שיאל בשביעית ויעשר וישלם, היינו דאינו נמכר וחוזר ונמכר, ואחר זה כה"ל ט"ו כתב, דאם גנב ונמכר וחוזר וגנב, אם לראשון חזר וגנב אינו נמכר פעם שניה אלא ישאר עליו חוב, ע"כ. מבוחר דעת הר"מ דעבור אדם אחד אינו נמכר בשום אופן שמי פעמים. ועיין ש"ם קידושין י"ח ע"א בפירוש רש"י, דעמו דדוקא בגנב שמי פעמים ולא היטה העמדה בדין בינתיים, אלא אחר שגנב שמי פעמים היטה העמדה בדין על שמי הגניבה, הו' ליה כגנב פעם אחת וזוה פחות אינו נמכר וחוזר ונמכר, אבל אם גניבה השניה היטה לאחר שנמכר עבור הראשונה, חוזר ונמכר אף אם הגניבה היטה לראשון, עיין רש"י ד"ה אלא כאן. ודבריו קצת נריכים עיין, דנחמילת דבריו נראה דחלוי בהעמדה בדין דוקא, דאם היטה העמדה בדין על שמי הגניבות דוקא בפעם אחת אינו נמכר ונשנה, אבל אם גנב לאדם אחד אחר העמדה בדין על הראשונה נמכר ונשנה, ואחר זה בסוף הדיבור מבוחר מדבריו דדוקא אם גנב ונמכר וחוזר וגנב לראשון חוזר ונמכר, משמע דאם קודם שנמכר חזר וגנב אף שהיה לאחר העמדה בדין מ"מ אינו נמכר ונשנה, ע"ש. עכ"פ מחולק עם הר"מ בלאחר שנמכר, להר"מ אינו נמכר עבדור איש הראשון, ולרש"י נמכר אף בעבור הראשון. ונראה פשוט, להר"מ לא דוקא עבדור שהוא עבד עבד הגניבה חזר וגנב אינו נמכר, אלא כל ימיו אפילו לאחר שיאל חפשי אינו חוזר ונמכר עבדור. שוב ראיתי ברע"א ש"ס ד"ה ומסתברא דבאדם, שכתב דמסתברא אם לאחר שנמכר חזר וגנב לראשון נמכר פעם שניה, ולא הביא דעת הר"מ כלל. ועי"ש במגיד משנה שכתב דהר"מ פוסק כתנא קמא ולא כרבי אליעזר, ודבריו תמוהין, דתנא קמא סובר דנמכר ונשנה אף על גניבה אחת, רק פוסק כבא"י שם, ע"ש, וכבר עמד בזה בספר פני יהושע שם ד"ה כאן בגניבה אחת.

עמד
בדין
חוזר
וגנב

עוד מבוחר בר"מ כאן הט"ו, דגנב ונמכר וחוזר וגנב לאיש אחר חוזר ונמכר, ואפילו אם גנב למאה אנשים וכו'. מבוחר בדבריו דוקא אם לאחר שנמכר גנב לשני חוזר ונמכר, אבל אם קודם שנמכר עבדור הראשון, אפילו לאחר העמדה בדין עם הראשון, הו' ליה כגניבה אחת ואינו נמכר פעם שניה. ואחר זה כה"ל ט"ו כתב גנב לזה ולזה כולם שותפים בו, אם היו דמיו כנגד הקרן או פחות נמכר ומחולקים ביניהם. משמע מדבריו דגם לשני בני אדם אינו נמכר שמי פעמים רק אם הגניבה לשני היטה אחר המכירה לראשון. וגם בזה דעת רש"י שם אינו כן, דכתב בשני בני אדם דהו' העמדה בדין כל אחד בפני עצמו נמכר וחוזר ונמכר, מבוחר בדבריו דחלוי בהעמדה בדין, וגם משמע מדבריו דחמיד שני בני אדם הו' העמדה בדין שמי פעמים, והסברא נותנת כן, כי לא שייך לומר העמדה בדין פעם אחת לשני בני אדם שחובצת כל אחד בפני עצמו, ובר"מ מבוחר דגם שני בני אדם הו' כאחד ואינו נמכר אלא פעם אחת ומחולקים ביניהם, ובאמת דברי הר"מ נריכים עיין, ועכ"פ בעמד בדין עם הראשון והיה

שזה כפי הגניבה דהיה בדין שימכר עבדור, ולאחר העמדה בדין גנב עוד הפעם אמאי יפסיד הראשון, ימכר ויחזור וימכר, ובפרט דלמי אומר דאם כאלו בשני בני אדם, משמע דכלל ענין בשני בני אדם נמכר בעד כל אחד, וז"ע. עכ"פ מחולק הר"מ עם רש"י כאן וגם לעיל, ומחולקים בשני דברים כמו שכתבנו. והחוס' שם ד"ה כאן בגניבה, יש להם שיטה אחרת, וזריכים ביאור ואין כאן מקום. ופירוש הר"מ כפירוש רש"י כמבואר למענין.

עוד מבוחר בר"מ כאן הי"ד, והוא מהש"ס קידושין שם, דאם הגנב שזה יוחר מהגניבה דהגניבה מאת זו והוא שזה מאת אחד אינו נמכר כלל. שנאמר ונמכר בגניבתו עד שיהיו דמיו כולן מובלעין בגניבתו, ע"ש. ובש"ס מבוחר, גניבו חמש מאות והוא שזה אלא אינו נמכר, ומבוחר שם ונמכר כולו ולא חלוי, ועי"ש ברש"י כיון דהוא שזה שכל עבודת שש שנים פי שנים בגניבתו ואין עליו לעבוד אלא חלוי, עכ"ל. לכאורה משמע דוקא אם הוא שזה כפליים בגניבתו, אך הר"מ כתב דאפילו שזה זו ויחר אינו נמכר והו' גם כן נמכר חלוי, וחלוי לאו דוקא כי חלוי משמע אפילו אם כל שהוא הו' ליה גם כן חלוי, ופשוט דלאו דוקא אם שזה זו ויחר, דהוא הדין אם שזה פרוטה יוחר גם כן אינו נמכר, והר"מ כתב ונמכר עד שיהיו דמיו כולן מובלעים, וכוחו דלאו דוקא חלוי. ופשוט דאם הוא שזה בפחות משהו פרוטה יוחר דנמכר דאינו ממון כלל, רק בפרוטה יוחר אינו נמכר, מה לי זו ויחר או שזה פרוטה יוחר, וזה פשוט. ולומר דוקא אם היה שזה כפול ויש אונאה אפילו אם נאמר דעבד עברי הו' כקרקע, והדברים עתיקין, א"כ אין המכירה לשם קיימת, הו' ליה נמכר חלוי, אבל אם פחות מכפול דהמכירה קיימת אם נאמר דהו' כקרקע, ככה"ל גוונא נמכר לשם זה אין סברא, ובר"מ מבוחר להדיא דאף בכל שהוא אינו נמכר, ועיין במקנה קידושין [שם ד"ה כאן בגניבה], כן נראה לענ"ד פשוט.

עוד מבוחר בר"מ כאן הט"ו, דאם גנב למאה אנשים נחשבים כאחד, הן אם שזה פחות מדמיו כלל הגניבות כמו שכתבנו לעיל, ואם היו דמיו יוחר אינו נמכר כלל. משמע אם היה שזה כנגד הגניבה של כולם אף שזה יוחר מאחד מ"מ נמכר, וז"ע, דכל אחד עומד בדין בפני עצמו, וכיון שזה יוחר מאחד למה יטערפו השנים אחר כך להחמיר עליו שימכר. ונראה פשוט לדעת רש"י הג"ל שחלוי בעמד בדין, א"כ אינו נמכר ככה"ל גוונא, ומהר"מ נראה דאף אם עמד בדין ואחר כך גנב לשני נמכר, דחסם, ובאמת אין סברא כלל, כיון דעמד בדין ונפסק כיון דשזה יוחר לא ימכר, אין סברא שיתערפו אחר כך שימכר, והכל ז"ע.

עוד מבוחר בר"מ כאן הי"ד, דשותפים שגנבו משלשין ביניהם וכל אחד נמכר בעד חלקו מן הקרן, ואם היו דמיו יתירים על חלקו אינו נמכר. ועיין במגיד משנה מרשים דין זה מקידושין שם, ולא מלאחמיו, אך הדברים ברורים. ונראה לי דמכירה בזית דין אינו חלוי בהעמדה בדין לכולי עלמא, כגון אם נגמר דינו לימכר שלא היה לו לשלם וקודם שנמכר העשיר, בודאי אין מוכרין אותו, אף דלענין גניבה אחת חלוי בהעמדה בדין לפירוש רש"י, שאני התם דיש טעם בדבר ע"ש, אבל כאן לא חלוי בזה. ונראה גם כן אם בשעת העמדה בדין היה שזה פחות או שזה בשוה, וקודם שנמכר השביעית עד שהוא שזה יוחר, גם כן אין מוכרין אותו כיון שעתה שזה יוחר, הכל הולך בזה שעת המכירה. וכן להיפך, אם בשעת העמדה בדין היה שזה יוחר ונגמר הדין שלא למכרו ואח"כ נפחת וזוהו כמו הגניבה או פחות מוכרין אותו, דלא יהא אלא כמו שלא תצו עד עתה, דהצריכה ציד בעל הבית לתצו בכל עת שירצה כיון שהגניבה חוב עליו. וכמו כן דרך משל, אם היטה הגניבה הרבה שנים קודם ויגל ודינו לעבוד שש שנים, ועבודת שש שנים היא שזה יוחר הרבה מהגניבה, יכול הבעל הבית להמתין עד ששים או שלש שנים לפני היוצא והיה שזה כמו הגניבה או פחות, כי יוצא ציוצול ולא יעבוד כל שש שנים, והצריכה ציד הבעל הבית, כן נראה לענ"ד צוה"ל פשוט.

[ו] נראה דאם אין עדים שגנב והוא עצמו מודה שגנב, לא מיבעיא אם בשעת הודאה יש לו לשלם, אם כן היה חייב לשלם דהודאת בעל דין כמאה עדים, ואח"כ העני, ודאי הבית דין מוכרין אותו, אף דישא שפחה כנענית ואסורה מן החזרה למי שאינו עבד להרבה ראשונים, ועיין כאן במשנה למלך פ"ג מעבדים ה"ג ד"ה וכו' ודברים עתיקין, מ"מ כיון דבשעת הודאה לא היה נוגע להאסור רק לממון והיה נאמן אז, אם כן נאמן ממילא אח"כ, והוא כעין המבואר בר"מ פט"ז מסנהדרין ה"ו דהאסור הוחזק על פי עד אחד ע"ש, אלא אפילו אם בשעת הודאה אין לו לשלם, מ"מ נראה דכיון דמחייב עצמו, א"כ הדין שימכרוהו והבית דין עושין כדיו, א"כ ממילא מותר בשפחה כנענית כיון דנמכר על פי בית דין. ואפילו יודע בעצמו שלא גנב, מכל מקום

(ה) בהגהות הגר"א שם כתב דגירסת הר"מ בדברי ת"ק "ואינו חוזר ונמכר", ע"ש.
(ו) עיין תוס' ב"ק י"ד ע"ב ד"ה דבר ובי"מ נ"ז ע"א ד"ה אמר.
(ז) כנראה שכוונתו להא דאיתא שם בגניבתו ולא בזמנו. דאירי כב' עדים, וכיחב בדשנים שגנבו נמכרים (מנחת). וע"ע תוספתא ב"ק סוף פ"י.

אודיחא
ואפילו
להי
מ"מ
נראה
וגזרה
הת
כנענית
וכ
הגנב
לענין
ממ
להביא
ממ
שמלא,
ומוס'
נמ
היה
ליה

אך
במודה
שהוא
עבד

כנענית
אשמו
ואינו
דאינו
חוקת
ודאי
ואין
לפני
דעל
ע"ש
נמכר

אך
קנין
הגוף
בעבד

ליה
ואם
עבד
מימי
הש
וכי
דג
לג
אח
ד
מ
צ

מודה
שגנב

שוחפין
שגנבו

העשיר
והעני
לאחר
גמר דין

חינוך

ריי

קני, וק"ל ואין להאריך, ועיין מה שנכתב לקמן [אות י"ד דרך החמישין] בדברי

אשר
סופסוף
ואנדרוניס

הרמב"ן א"ה.

הניח בן בר, ולנרצע גם כן כדינו הכתוב בו, הכל כמו שלמדנו רבותינו זכרונם לברכה

להדיא בר"מ כאן פ"ד מעבדים ה"א, דטומטוס ואנדרוניס אינם נמכרין בעבד עברי. ולשיטת חוס' [יבמות פ"ג ע"א ד"ה הלכה] ורא"ש [שם אות ט'], לאנדרוניס היו זכר גמור, עיין טור אבהע"י סי' מ"ד, א"כ נדוא אנדרוניס נמכר, ולהראב"ד פ"ב משופר ה"ב דהו חזיו זכר, ויבוא לקמן [סוף אות ט'] אם נמכר החזיו, והבואו שיטות אלו כמה פעמים בציבורי זה"י, וטומטוס שבציו בחוק מבוחר במגיגה ד' ע"א וביבמות ע"ב ע"א דהו זכר, עיין מה שכתבתי לקמן פרשת אמור [מגוה ר"פ אות ט'] והארכתי בזה בע"ה דעת הר"מ בדברים נכונים.

חוש
סופסוף
ומס' י

וחרש שוטה וקטן שגגו, כיון דאינם חייבים לשלם, עיין ר"מ פ"א מגגיגה ה"ח, א"כ פשיטא דאינם נמכרין על ידי בית דין דפטורים. ועיין בהגהות משנה למלך כאן על דברי הרב המחבר, על מה שכתב דמגוה זו ונהגת בזכרים ולא ננקבות שאין האשה קונה עבד עברי, כתב וזה לשונו, מפני החשד הוא, ומשכחת לה נקבות בפחות מכן חשש שנים, כמו שכתב הר"מ סוף הל' עבדים, עכ"ל, והיינו שהר"מ כתב שם פ"ט ה"ו דעבד פחות מכן חשש ראשית האשה לקנותו דאינו ראוי לביאה ולא שייך חשד, ע"כ. ודבריו תמוהין מאד, דשם מיירי הר"מ בעבד כנעני, ועל כן יכול הרב למכור חיקף כשטלד כי הוא ממון שלו כידוע, א"כ משכחת לה עבד קטן מכן חשש וראשית האשה לקנותו, אבל כאן דמיירי הרב המחבר בעבד עברי, היכי משכחת ליה פחות מכן חשש, הא הבית דין אין מוכרין אותו לעבד בעד גגיגה כי אינו חייב כלום, ולמכור עממו, ג"כ אין מעשה קטן כלום, לא מנעיא להש"ך חו"מ סי' ז"ה סק"מ דגם עבד עברי דיו כקרקע, א"כ קטן אינו יכול למכור כלל קרקעות ואין מכירתו כלום, עיין שו"ע שם סי' רל"ה ס"א, ואף אם ינמא דדיו כמטלטלין דקוקא עבד כנעני אימקש לקרקעות, א"כ בפעושות ממכרם ממכר כמטלטלין, מ"מ כיון דמן החמורה אין מכירתו כלום רק מדרבנן, א"כ בשלמא מטלטלין שייך לומר דחו"ל חיקנו הקנין, וחז"ל יכלו לתקן אף דמן החמורה אין מעשיו כלום מ"מ הפקר בית דין הפקר, וזה הטעם בכל קנינים דרבנן, אבל כאן לא שייך כלל הפקר בית דין דאינו ממון כלל שהבית דין יפקירו, וכי הגוף שלהם שיוכלו להפקיר, זה לא שמענו, וגם עיקר התקנה כמטלטלין בפעושות הימה משום כדי חייו, ולמה להם לתקן שימכור עממו, לא גרע מקרקעות שלא חקנו כלום. על כן נראה לפענ"ד פשוט דלא משכחת עבד עברי קטן פחות מכן חשש, והר"מ שם מיירי בעבד כנעני, עי"ש דמבואר כך להדיא, ודברי המשנה למלך תמוהים.

ודוקא ישראל נקנה בעבד עברי, אבל גר זקק אינו נקנה בעבד עברי דבעינן

ושם אל משפחתו וליכא כי אין לו משפחה, כן הוא בש"ס בנא מנעיא פרק אחריו נשך ע"א ע"א, ובר"מ כאן פ"א מעבדים ה"ב. וראינו בכסף משנה מביא בשם הסמ"ג עיין פ"ג וזה לשונו, ומה ששנינו במכילתא [משפטים פרשה א'] דצין לרבי ישמעאל וצין לרבי עקיבא גר נמכר בעבד עברי, מיירי גר שצא על צמ ישראל משפחתו אם היא לו משפחה, עכ"ל. ומבואר בדבריו דגר הבא על הגירות אין הן נמכר, ולדידי תמוה דין זה, דצן הגר אפילו מגיורת יש לו משפחה, האז והאם והאחים ובני ביתו כלל ישראל, אך גר עממו אין לו משפחה כלל כי הוא כקטן שטלד דמי אבל בן הגר אפילו מגיורת יש לו משפחה. ואפשר לומר דכמו דגר עממו אף שיש לו בנים ובני נשים מ"מ אינו נמכר, דלא הוי משפחה דצריך שיהא משפחה למעלה, א"כ הוא הדין בן גר אף דיש לו משפחה למעלה האז והאם, מ"מ כיון דאין לו משפחה למעלה עד יעקב אבינו ע"ה אין נקרא משפחה, ומהו הוציא דין זה, מגר עממו. ומ"מ ז"ע, דצן גר הבא מישראלית הוי כישראל לכל דבר, לעינן יוחסין שאסור לישא ממורת דלא מקרי גר והוי קהל ה', אך לעינן חליצה עיין אבהע"י סי' קס"ט ס"ב ובחז"מ סי' ו' ס"א ובכנסת הגדולה [שם בהג' ז"י אות א']. ומסביר נראה, דבעינן ושב אל משפחתו דיהיה לו חמדי משפחה, ובגר אף שיש לו בנים ובני נשים אין בן הגר וגירות בכלל, דמשכחת לה שחללה המשפחה שימותו הקרובים, אבל בישראל לא

אודיתא אפילו בשקר מהני לענין איסור, עיין קצות החושן סי' קצ"ד סק"ד, ואפילו להט"ו יו"ד סי' קס"ט סק"ד דלא מהני אודיתא בשקר לענין איסור, מ"מ נראה דכאן עיקר הודאה על הגגיגה דהיא ממון, אם כן מחויב ממון וגויה החמורה שימכרוהו הבית דין, ובנמכר על פי ב"ד אינו אסור בשפחה כנענית ואלו נמכר כדיו, וגם אפשר דלא ירצה הנכנס שימכר בעצורו, אם כן עיקר הודאה לענין ממון והודאה בעל דין כמאה עדים. ואין להניח ליתן לו ע"ה גלגול ולחודקן בעבד עברי כדי לטורח הבנים, ורש"י וחס' נמקשו היאך השיא לו ע"ה למעבד איסור ויעבור על לא חנוכו, ולכאורה היה ליתן לו ע"ה שיודה שגגו וימכר באודיתא כמו שכתבנו, זה אינו, דאם בלמח לא גנב לא היה רוצה הבעל הבית שימכר עבדו.

אם כן לא לפנינו ומורה על עצמו שהוא עבד עברי שנמכר על ידי בית דין, נראה אף דלענין להשעבד לחבירו מהני הודאתו, מ"מ אסור בשפחה כנענית כי היאך יוכל להמיר לעצמו איסור חמורה, כמו שאינו נאמן לומר מהה אשמו שישא אחותה, דילמא לא נמכר כלל על פי בית דין, וא"כ אסור מן החמורה, ואינו נאמן לענין איסור, כמבואר בש"ס כמה פעמים [עיין גיטין ז' ע"ב, ועוד] דאינו נאמן להמיר איסור לעצמו במקום חזקה, והכי נמי כאן יש לו כמה חזקות, חזקה הגוף שאינו עבד וחזקה כשרות שלא גנב, ומ"מ לענין להשעבד לחבירו והלא נאמן, כי לענין ממון מהני הודאתו הבעל דין, אבל אסור בשפחה כנענית, ואין זה דברים שבידו למכור עצמו, דהמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כמבואר לפנינו [סוף אות י"ט] בזה"ל, ואפילו להסבירים דאודיתא מהני לענין איסור, דעל ידי הממון נסתפק האיסור וכיון שחייב עצמו א"כ אין כאן איסור ג"כ, ש"ס, אבל כאן דחיקר הודאתו להמיר איסור, דאף אם הוא עבד מ"מ אם לא נמכר על פי בית דין אסור בשפחה כנענית, א"כ לא מהני הודאתו רק להשעבד ולא לשפחה כנענית, כן נראה לענ"ד.

אך קשה לי מהא דקידושין כ"ח ע"א, עד היכן גלגול שבועה, השבוע לי שלא נמכרת לי בעבד עברי, ומקשינן האי טענה מעלייתא וממונה אית ליה גגיגה, ופירש רש"י בלא גלגול נמי הא קצבד ליה שכל פעולתו או גרעו, ואם היה מודה במקצת או בעד אחד חייב שבועה, ומתוך רצא לטעמיה דאמר עבד עברי גופו קנוי לו וכו', אי הכי היינו קרקע, מהו דמיאמ, עי"ש. והנה מיהא לו דרנא הוא שם ט"ז ע"א, דעבד עברי קונה עצמו בשטר, ומקשה ה"ם למה ליה בצאי תרי זיל, ואמר רבא זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי, ומכאן הרמב"ן [בחדושי שם] והבואו דבריו ברשב"א וריטב"א שם, הטעם דגופו קנוי, דיש לו ג"כ קנין אישות דהוא מותר בשפחה, עי"ש. אם כן כאן דאמר השבוע לי והוא כופר, ואף אם יודה לו מ"מ נהי דנשתעבד לו אבל יהיה אסור בשפחה כנענית, אם כן הדרא קושיא לדוכתא הא הוי ליה מטלטלין דמונע לו מעשה ידיו, ואי דגופו קנוי לו, הא בלמח הטעם דגופו קנוי לו מחמת דיהיה מותר בשפחה כנענית, ובלמח כאן אפילו אם יודה יהיה אסור בשפחה כנענית, א"כ כל מחלוקתם אינו אלא על מעשה ידיו וגרעו והוי ליה מטלטלין.

אך בלמח יש לתרץ זה, נהי דאינו נאמן להמיר עצמו בשפחה כנענית, כמו שאם בא אחד ואמר ממור אני דאינו נאמן להמיר עצמו בממורת, עיין בזה"ל ע"ד סיף ל', היינו שאין אנו מניחין לו, שהוא אצלנו בחזקה אסור בזה, אבל הוא עצמו מותר בלמח, אף במקום שני עדים שאומרים זה חלצ ואחד יודע שמשקרים, אף דלכו"ל עממו שאין יודעים הוא בחיוב כרת, מכל מקום למי שיועד שמשקרים מותר לו לאכול בלמח, עיין בכור שור כריתות י"ב ע"א [ויבמות פ"ג ע"א], ומכל שכן מה שהוא רק נגד חזקה, כמו שכתב רשב"א בנמונות [עיין קידושין סי' ע"א ד"ה מאין], דמי שיועד בבירור לא שייך חזקה אצלו. אם כן הלא נמי שמונע אותו בצרי וגם אחת ידעת, א"כ יהיה מותר לו לישא שפחה כנענית, א"כ הוא מצבנו ג"כ לגוף, על כן ספיר משני דגופו קנוי לו. ואף שהיה איסור על השפחה כנענית, כי בכל מקום האשה מזהרת כמו האשמה, והיא אינה יודעת בבירור, מ"מ כיון שהוא מותר ספיר מיקרי גופו קנוי, כמו אם האדון אין לו שפחה כנענית מ"מ הוי גופו קנוי, הכי נמי. ובר מן דין נראה לי, דוקא במוכר עצמו, כיון דהחמורה לא החירה לו שפחה כנענית או שאינו יכול לכופו, כאשר יבואר לקמן [סוף אות י"ט], א"כ לדעת הרמב"ן אין גופו קנוי, אבל כאן דאינו יכול לישא מחמת איסור דרביע עליו מ"מ הוי גופו

(י) עיין לעיל מצוה א' אות ד', ועוד.
(יא) וכן הוא במכילתא משפטים פרשה ז', יצא עבד עברי שאע"פ שגדלו עבד אין קטנו עבד, ובדעת זקנים מבעלי התוס' שמות כ"א.
(יב) ועי' להלן אות ט' ד"ה ואם הבי"ד.

(ח) כן הוא שיטת התרגום אונקלוס הובא לעיל מצוה א' אות ט"ו. והרמב"ן בהשגותיו על ה"ם להר"ם ל"ח שניה ס"ל דהלאו דלא יהיה קדש לישראל לבד נאמר ולא לעבדים.
(ט) בחינת מצוה תק"ע (מנח"ס, כלי חמדה משפטים).
(טו) במשנה דבכורים פ"ד מ"ה, וכן בתוספתא פ"ב ה"ו, איתא להדיא דאין אנדרוניס נמכר לעבד עברי (מנח"ס).

חינוך

כי גם גר אינו נמכר, אך אפשר דפקעו. ועיי"ש בחוס' ד"ה גמרו, שכתבו כיון
ללא שייך חצי אשה על כרחק כריך לומר או גמרו או פקעו, עיי"ש, א"כ כהן דלף
לאחר הגירות לא היו חצי, כי לא שייך בקנינו דהמכירה אינה לחול על חלק
הגירות, א"כ לא פקעו.

מתוך הכתוב, כמו ש
מקידושין [י"ד ע"ב].

שמפורש בפרק ראשון

[ט] והבית דין אין להם רשות למכור אחד מישראל רק לישראל או לגר
 זדק, כן הוא בר"מ כאן פ"א מעבדים ה"ג, ועיין כסף משנה
 שהוא מספיק (בהר"ש פרק ו'). ומבואר כאן בר"מ דלף אם עברו ומכרו אין
 מביחם כלום, דכתיב אחד זה דגם מוכר עמלו אינו רשאי למכור עמלו לגר חושב
 ומכל שכן לגוי, ואם עבר ומכר הוי מכירה דכתיב וכו', א"כ דוקא מוכר עמלו
 בגלי קרא, אבל לגבי דין כיון הדמורה לא נמנה להם רשות, אין הגוף שלהם ר"מ
 במה דנמנה המורה נכרת להם. וזמה שכתב הר"מ דנמנה כן זדק, אע"פ
 שנספיקה מבואר דאינו נמנה אליו כן, משמע עליו להם לרשמי דבור הדין גר זדק,
 עיי' להם משנה ומבואר שאלו יבואר בענין"ה להטו ולחו"ט

מכירת
לאשה

מכירת
לחורש
שומה

חציו עבד
וחציו
יושראל

(ג'
(ד'

והיציב להשוות לו במאכל ומשמה וכסות ומדור, שנאמר [דברים ט"ו,
ט"] כי טוב לו עמך, שלא מאכל פח נקי והוא פח קיבר אפה יין וכו' אפה דר
וכו'. ובכסף קידושין ר' זלמן אמר:

רצה האל שיהיה עמו

משרשי מצוה זו, שרצה האל שיהיה עמו

על גבי קרקע, מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי קונה אדון לעצמו. והר"מ כאן לא הביא דברי הירושלמי, ומסיים כל הקונה וכו', ואפשר סובר הר"מ דהירושלמי קוטר ש"ס שלנו נבא מנעא פרק אחוה נשך ק"ב ע"א ונדרים פ' ע"ב, דבמזל ש"ס שני אנשים יש להם קיומן של מים ואם יצאה האחד ימיה וחסירו ימיה, מיו קודמים שנאמר [ויקרא כ"ה, ל"ו] ומי אחיך עמך, מיך קודמין, אם כן כאן דלפנין מן כי טוב לו עמך א"כ הוא קודם. וכבר תמחה על הירושלמי הזה מהה"ס זה בספר דרש"ט קידושין ש"ס ד"ה כל הקונה. ואינו תחת יד, ובספר מורה מייס כ"מ ד"ה ומי אחיך (הא'), עיי"ש שם דרש"ט, ומכאן קושא זו לא הביא הר"מ הירושלמי, וסובר שז"ל אין לו מלך כד אמר בלמח האדון קודם, וז"ע.

ואם העבד יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה בָּשֶׁמֶת מִבִּירָה אוֹ לָקַח אִשָּׁה כִּי דוֹקָא מִדַּעַת רַבּוֹ, הָאָדָם חֵיב בְּמוֹטוּמִּיהָ, וְדוֹקָא אִשְׁמוֹ הַנִּשְׁאָה אֵלָּל לֹא אֶרֶסָהּ, וְדוֹקָא אִשְׁמוֹ הַנִּשְׁאָה, אֵלָּל הַפְּסוּלָה לוֹ אִפְּלוֹ מִדְּרַבָּן גִּבּוֹן שֶׁהָיָה אֵין הָרַב חֵיב בְּמוֹטוּמִּיהָ, וּמִבּוֹאֵר בְּרַמ"מ כֹּאן פ"ג ה"א וְנִלְמַד מִקֵּדָשׁ, וְעַיִן בִּכְסֻף מִשְׁנֵה. וְנִרְאֶה אֲע"פ שֶׁאֵינוֹ מִבּוֹאֵר בְּרַמ"מ אֵלֶּה מִזְוֹנֹת אִשְׁמוֹ, מִמ"מ חֵיב ג"כ בִּכְסוֹת וּמִדּוֹר, דְּכִיוִן דִּהְעֵבֵד אֵין לוֹ לִפְרָעָם עַל כֵּן חִיבָה הַמּוֹרֶה שִׁכְנֵם הָאָדָם בְּמִיּוֹצֵוֹ לֵאשׁוּמָה, אִ"כ הוּא הָדִין כְּסוֹת וּמִדּוֹר, עַיִן רַמְבַּ"ם עַל הַמּוֹרֶה פֶּרֶשׁ מִשְׁפָּטִים [שְׁמוֹת כ"א, ג'].¹

זך פשוט דאין העבד יכול לומר לרבו איני נזון ואיני עושה, דהעיקר שקנה אותו הרב למעשה ידיו ולא דמי לנשה עם אים. וכן הרב אינו יכול לומר איני זון ואיני טוט מעשה ידיך, דגם בנשה קיץ הבעל יכול לומר כן אף דיש פוסקים סוברים דמוותם הוא רק מדרבנן, ומכל שכן קיץ לבלוי עומלם דאורייתא. ואני מקוים אם יכול הרב לו לומר לו לא מעשה ידיך בנזונותיך ומספיק לו, או שריאה להשלים מה חסרם לו, דגמי לא מהני, עיין בנדה ס"ו ע"ט ס"ד דהרבה פוסקים סבירא להו דמהני אף בעל כרחא של אשה, ואפשר כאן (נמכה), אף לפי מה שמוכר בש"ס קידושין כ' ע"א ורמ"א כאן פ"א ה"ט, ודיחי הרב להשוות לו בנמכר שלא תהיה שומה וכו', וילפינן מרוב טוב לו עמך, אכל יכול העבד לומר כי זו הטבה שלו שיעשה לרבו ויאלץ על הרב מה שראו חכמינו ושותא, אף שיעלה מעשה ידיו הרבה, מ"מ לרבו דרובת העבד לאכול עם האדון הוי ליה בכלל כי טוב לו עמך, ע"ש ברמ"א.

והי"ב הרב גם כן לזון בניו ובנותיו של העבד, כן הוא נר"מ כאן פ"ג ה"א.
ועיין כסף משנה מסופק בדעתו אם חייב לזונם כשהם יוסר מבני שש
שנים, שגם האב אינו חייב יוסר מבני שש, כמבואר בכתובות ס"ה ע"ב, ובמשנה
למלך כאן הביא (בשם) [לדעת] הרמב"ן על החמה הג' לחייב לזונם עד י"ב
שנים כיון דהאב נוהג לזונם, ע"ש, ודעתו בדעת הר"מ דלף בניס גדולים אם
אין להם צמא להחפרנס חייב הרב לזונם, אך אם יש להם להחפרנס משלהם אינו
חייב לזונם, אך בקטנים אמילו יש להם להחפרנס חייב, עיין אבה"ע ס' ע"א
ס"א, ובדלי"ג כ"כ כמות ומדור, כמו שהאב חייב עד בני שש או ביותר מבני שש
דנהוג לזונם, וזה פשוט.

והיה נחמד וזה ענין
וא"פ שהרב חייב צמוגות אשתו ובניו, מ"מ מעשה ידיהם אינו של הרב,
 אלא מעשה ידי האשה ומצאתה וכן מהצעות הכל של העבד, כן הוא
 ב"מ כאן פ"ג ה"ב, והוא מהמכילתא (דרשב"י כאן). ובמשנה למלך הביא בשם
 הרמב"ן דכל זמן שהרב זן מעשה ידיהם שלו, רק כותב המכילתא דאינם
 משועבדים לו דיכולים לומר אין אנו ניוונים ואין אנו עושין, אבל אם הרב זן
 כנכם חתם הצעל ומעשה ידיהם של הרב א"פ שמעשה ידיה של אשה לצעל
 אינו רק מדרבנן, ועיין בפירושו רמב"ן על התורה ה"ל, ואין כאן מקומם
 להאריך.

[יב] וכל זמן שהוא עבד יכול האדון למסור לו שפחה כנענית וכופה על זה שהיה לו בנים והיו עבדים כנעניים לרצונו, כן הוא בש"ס קידושין ט"ז ע"א. ובמשנה למלך כאן פ"ג ה"ג ד"ה וכופהו, לפלו להסוגרים דעת הר"מ דשפחה כנענית אינה אסורה לישראל רק מדרבנן, כנראה מדבריו פ"ב מאיסורי ביאה הי"א, ועיקר חידוש בעצד דערב מוסר לו צול כרחו, דקשה

(כ) עיין להלן מצוה מ"ו אות א'.
(כא) כ"ו ביש"ש ב"ק פ"ג סי' ט'. (בית יצחק יו"ד ח"א סוס"י ל'). וכ"כ בהפלא"ה
כתובות מ"ו ע"ב בתוד"ה תיקנו. (מנח"ס).

הוא משתמש בו לו קנין הגוף בלבד והם שצדדו בלבד על חצי השני, והוא ליה
מנו וכפי לו ואחר כך לעצמי, והוצאו דברים אלו בחיבורי זה כמה פעמים (א"כ
כלן בשעה שמשתמש כל אחד אין יכולים לומר שזה יש לו קנין הגוף ואח"כ יש
למי קנין הגוף בשעה שהוא משתמש בו דכל אחד מקנה חלקו, הא באמת עבד
למי קנין הגוף למכרו ואין המכירה של האדון
עבד אסור למכרו [מזהו מ"ה אות א']
מזה ננו שכחנו לקמן פ"ד ה"י, וגם אין לומר
ומכור ג"מ כלן
הנ"ל דין שמכרו הו ליה כאלו מכרו לזה ולזה דהיינו אחר כך לפלוני, דזה הו
מכור לחצאין לכלל אחד מכרו פחות משש, וכבר כתבנו [למעלה אות ה' ו']
דאין עבד עברי נמכר לחצאין כלל.

באמת עד כאן לא כתב הר"ן זה, אלא כיון דמשכחת לה קנין הגוף יש
לזה לכל אחד קנין הגוף, אבל כאן ללא משכחת לה, באמת כל אחד יש לו
של חציו רק קנין שעבוד כמו בעבד כנעני בחציו עבד וחציו בן חורין דעובד את
רבו ואם נתנו, דאין לאדון קנין הגוף על חלק בן חורין, דאין משוחרר חור
ומשעבד, עיין קצות החושן סי' קע"א וסי' ק"א וסי' רמ"ט סק"ב, א"כ הכא נמי
בעינן תפס"מ בדאם שני העלוינים מורדים הגאה זה מזה אסורים להשמש
בעיני השפי"ט, כי החצי השני שיש לו רק קנין שעבוד נפקע, דקונמות מפקיעין מדי
בעד הדין, כי החצי בנ"ן וחציו, וגם לענין למסור לו שפחה כנענית יש להסמך בשני
שעבוד, וחי"ט יבואר לקמן [אות נ"ב] דיני מסירת שפחה כנענית, עיי"ש.

מה שכתבנו לעיל [באחז הקודמת] דזה ברור דלפן יבולת למכור עבדי
עברי למתאן, כמו חני אשה דאשה ולא חני אשה, הכי נמי נמכר כולו
ולא חניו, א"כ אפשר בעבד עברי של שני זוחפים שעמד אחד ושחררו, לפי
המבואר בגיטין מ"ג ע"ב פלוגתא אס גמרו או פקעו הקידושין, ועיין חו"ס שם
ד"ה גמרו, שכתב כיון דאיהו יכולה להיות חתיה מקודשת דחני אשה איהו
מקודשת על כרחך דרך לומר או גמרו או פקעו, ולא הכא נמי כיון דלפני יבולת
לפני חניו נמכר, או נגמרת המכירה לאחד או נפקעת לגמרי, אף לפירוש דש"ס
שפירש הטעם דפקעו שגורל דמי, א"כ כאן לא ש"ך זה. ואפשר דחניו ולא
דלפני נמכר דלפני כיון דבתחילה נמכר כולו עובד אח רבו ואת עמלו וכל
דמי לאשה. ומי"ב בשפחה כנענית אסור, כי חלק הבן חורין שבו אסור בשפחה
כנענית כי אינו עבד בלד דזה השני כמו שכתבנו לעיל.

ויחנה הקיץ של עבד עברי מצויר במשנה קידושין י"ד ע"ב ור"מ כאן
 . פ"ב ה"א דנקנה בכסף ובשטר, ושוה כסף הרי הוא ככסף,
 ושיעור הכסף הוא מפרטה כמו בכל המורה. ועיין כאן בפ"ד ה"ג, דפוסק
 ה"מ דלמה ענבירה אינה נקנית בפרטה רק ביותר מפרטה דראוי לגרעון,
 ובתנא משנה הקשה על הר"מ, אמאי לא תריך בעבד עברי ג"כ יותר מפרטה
 כיון דקינן כסף ונקא לן בעבד עברי מאמה הטעמיה א"כ הוה ליה למפסק דגם
 בעבד תריך יותר מפרטה, ע"ש מה שמירץ, ועיין לחס משנה ומשנה למלך מה
 שחילוקי יורה דעה ודמות אמה ומלוה מ"ד אות א'ין יבואר א"ייה.

ובקנין שטר כתב הר"מ כאן פ"ב ה"א, אחד מכרוהו בים דין ואחד מוכר עצמו וכו', כיצד בשטר כותב על הגביר או על החרם הריני משלך והריני קנין לך ונתן לו השטר. ועיין כסף משנה, שהר"מ פוסק מתוך דאמר האב כותבו, והוא הדין צעזע, ע"ש. וי"ל דלשון השטר שמכור אל הריני מוכר לך הינו נשמוכר עצמו, אבל מכרוהו בים דין כיון שנמכר בעל דברו והיציא דין הם בעצמם נשמוכרים, ודאי צריכים לכתוב בלשון נשמוכרים הם, כגון איש פלוני קנין או מוכר לך, כמו הקוגה קרקע או עבד כענין נשמוכר דכותב לו שדי וכו', הכי נמי כותבים לו איש פלוני וכו', כן נראה לי פשוט אעפ"י שאינו מבוחר להדיא (י"ט).

והנה מנצח כאן דגבי עצד עברי אין שום קיין בעולם כגון משיכה או מליפין, רק שני הקנינים הללו כסף או שטר, ועיין בסוגיא קידושין י"ד ע"ב עד סוף הסוגיא שם, ועיין שם ספר פני יהושע ובמקנה שהאריכו, והסכמת כלם דבריהם דבר הלוי הדין הנינים נקנה העצד עברי.

ענין עבד [א] עבד זה הנמכר מחויב לעבוד לרבו ומעשה ידיו לרבו, ועין
 ר"מ כאן פ"א הל' ו' וז' אחיז מלאכות שהרצו אסור לעבוד בו,
 ויטבאר בעזה"י במקומו [מזה שמ"א]. אבל מציאתו לעצמו, וכן יכול לזכות על
 ידו לאחר, כי אין ידו כיד רבו כמו עבד כנעני כמבואר כמה פעמים בש"ס [עין
 ערוך ע"ט ע"ב, ועוד], אף דלמרינן בקידושין ט"ז ע"א דעבד עברי גופו קניי
 לו, היינו לענין שפירק גט שחרור כמבואר לקמן [אות י"ד דרך החמישין] במ"ד,
 אבל לענין זכויו ושאר דברים אין ידו כיד רבו, וכן הוא בחידושי הרשב"א שם
 ד"ה אמר רבא, עי"ש.

(ח) עיין מצוה ג' אות ה', ס' אות כ', שמ"ז אות ג' ועוד.
(ט) כי"כ המאירי בקידושין שם. ועיין גם בירושלמי שם פ"א ה"ב. דבי"ד כותבין שטרו.
(מנח"ם. ח"ו לייטער.)

על זה ממה סוגיות דמבואר שם בש"ס דלפינן מקרא מיוחד דכופהו על זה, ולמה ליה קרא חפיוק ליה דליתרין אין נרין קרא דכלאו הכי מותר מן המורה, א"כ על כרחך קרא דלדונו וגו' הוא על הכפיה. וגם מסוגיא שם כ"א ע"כ נאבעי דעבד כהן מהו בשפחה כנענית חידוש הוא לא שנה כהן ולא שנה ישראל, ואי אמרת דלין שפחה כנענית אסורה לישראל מן המורה אם כן לאו חידוש הוא, וכהן כהן בלתי אסור זה מן המורה, ע"כ, והדברים עמיקין. עכ"פ כאן מותר בשפחה כנענית ורבו כופהו על זה, ואפילו אם העבד כהן.

באין 17
אשה
ובנים

ורוקא אם יש לו להעבד אשה ישראלית ובנים אז מוסר לו שפחה כנענית, אבל אם אין לו אשה או בנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, וממילא אסור בשפחה כנענית. ועיין משנה למלך כאן ה"ד, פלפל דעתא קאמ ראשונים דכתי דכתי האזי גוואל אין רבו כופהו מ"מ מותר בשפחה כנענית, ועי"ש ששקפה קושיא עומה מש"ס תמורה כ"ט ע"א, דמבואר שם דהאומר לחבירו הילך טלה זה ותלין שפחתך אלל עבדי דרננן סוברים דהוי אחנן, ומקשה הש"ס שם הא שפחה לעבד עבדי משרא שריא, ומתוך כגון שאין לו אשה ובנים, ואי אמרת דגם באין לו אשה ובנים מותר בשפחה כנענית, אם כן הדרא קושיא לדוכתיה הילך הוי אחנן הא משרא שריא, והיא תמיהה גדולה. וגם אם נאמר דישאל אינו אסור בשפחה כנענית רק מדרבנן, ג"כ ז"ע אמאי הוי אחנן, וקושיא זו הוא בספר יהושע [פ"ב ס' קל"ג] לא"ה הגאון ז"ל. ובשער המלך כאן פ"ג ה"ג מפלפל בעניינים אלו ואין כאן מקומו. ועיין עוד שם במשנה למלך, מסופק אם היה לו לעבד בשפחה שנמכר אשה ובנים ואח"כ נחלמנן אם יכול הרב למסור לו אח"כ שפחה כנענית, וכן אם בעת המכירה לא היה לו אשה ואחר כך נשא אם יכול הרב למסור לו שפחה כנענית.

ועיין בספר אור החיים על התורה בפרשה זו [כ"א, ג'], כתב אף דיש לו אשה פסולה מחייבי לאוין מ"מ הוי יש לו אשה ורבו מוסר לו שפחה כנענית, ואינו דומה לדין מונוח דהרב אינו חייב במונוח אשמו פסולה, דשם גלי קרא עמו וכו', אבל לענין דין זה רבו מוסר לו שפחה כנענית. ועי"ש שכתב אפילו אם יש לו ארוסה ושומרת יבם ובנים יש לו ג"כ מאשה אחרת, רבו מוסר לו שפחה כנענית. עי"ש. ואפשר ג"כ אם יש לו אשה חתיה שפחה וזוהי בת חורין, אף דלין על אחרים עליה חייב אשת איש רק אשם שפחה חרופה, מ"מ הוי כיש לו אשה ורבו מוסר לו שפחה כנענית, דלא גרע משומרת יבם דגם כן אינה אלא איסור לאו לעלמא מ"מ רבו מוסר לו שפחה כנענית, הכא נמי. ואף שהיא אסורה עליו קודם שנמכר, מ"מ אינו חלוי באיסור כמו חייבי לאוין לדעת האור החיים, אם כן הכא נמי אם יש לו חתיה שפחה וחתיה בת חורין הוי ליה כמו שיש לו אשה ורבו מוסר לו שפחה כנענית, כן נראה לענ"ד.

ודעת מהרש"א גיטין סוגיא דחזיו עבד וחזיו בן חורין וכו' מ"א ע"כ ד"ה לא תוהו, דהא דרבו מוסר לו שפחה כנענית דוקא שפחה של רבו, אבל שפחה שאינה של רבו אסור בה, ורבו אסור לו למסור שפחה שאינה שלו. ובשער המלך הנ"ל תמה עליו מסוגיא דתמורה הנ"ל, תלין שפחתך אלל עבדי הוי אחנן, ומקשה הש"ס שפחה לעבד עבדי משרא שריא, ולדעת מהרש"א אסורה לו שפחה של אחרים, עי"ש. 'ועיין נודע ביהודה מהדורה חנינא אבה"ע ס' ל"א, ועיין שער המלך שם בשם מהרש"ע.

ונראה לי לדעת מהרש"א, אם שני שותפים יש להם עבד עברי, כמו שכתבנו למעלה [אות ט' ד"ה אף באמת] דלין לכל אחד רק קנין הגוף בנאי שלו ובנאי האחר אין לו קנין הגוף רק שעבוד, א"כ אינו יכול למסור לו שפחה כנענית, כי השפחה כנענית של אחד אסורה לזד השי של חבירו, כי אסור בשפחה שאינה של רבו כמו חזיו עבד וחזיו בן חורין, ואפילו אם יש להם שפחה בשותפות, מ"מ אחי זד זה ומשתמש בזד זה, עיין חגיגה ב' ע"כ חוס' ד"ה לישא וגייטין מ"א ע"א חוס' ד"ה לישא, ובפרט גבי שפחה כנענית דכל אחד יש לו קנין הגוף בכולו כדברי הר"ן נדרים, עיין לעיל.

וכעת נראה לי דחיי שפיר, דהא מבואר בשו"ע יו"ד ס' רס"ו ס"ע, בעבד שהשיאו רבו אשה דליא לחירות דמסתמא שחררו, ולפי זה ממילא גם הכא כשמוסר האדון השפחה לעבד שאינו שלו נמי ינמא דמסתמא לא עבד איסור כיון דאפשר להיות בזה, דהיינו דמקני השפחה שלו להאדון של העבד לזמן, דהוי קנין גמור כמבואר בר"מ והראש"ד פכ"ג ממכירה ה"ו, ודעת קאמ מהקדמונים דלף לענין אחריו כהאי גוואל הוי לכס, ועיין בקצות החושן ס' רמ"א קט"ד, ואף דהאדון לא עשה בה קנין, עיין חוס' בכורות י"ח ע"כ ד"ה אקניו קאמ' ליה, דבדבר שעושה להגלל מאיסור לא ענין קנין, והכא נמי כן הוא, וא"כ שפיר פריך שפחה לעבד משרא שריא, הכונה, כיון דשפחה שלו שרי

כשי"ד 17
אשה
פסולה

שפחת
רב אחר

בעבד
השותפין

א"כ יכול לעשות בזהיר וא"כ אין סהדי שעושה על דרך היתר ומקנה לזמן, וליכא איסור כלל, ועל זה משני דלין לו בנים וליכא שום היתר, כן נראה לי ליישב. ועפ"י זה יא' לנו, דמי שיש לו עבד עברי וגם יש לו שפחה כנענית בשותפות עם אחר, דיכול למסור השפחה כנענית לעבד עברי שלו אף שיש לאחר חלק בה, לפי מה שכתב הר"ן נדרים פרק השותפין מ"ה ע"כ דשותפים בשעה שכל אחד משתמש הוי כמו קנין לזמן כמו בנכסי לך ואחריו לך, ועי"ש, וכיון שכן יכול למסור השפחה כנענית לעבדו דבשעה זו קנייה לו לזמן ועדיף מגוואל דלעיל. — קומין מנחה.

ואם עבד עברי נמכר לקטן, לפי מה שכתבנו לעיל [אות ט' ד"ה ואם] להרבה פוסקים יש לקטן קנין בדעת אחרת מקנה, עיין חו"מ ס' רמ"ג סט"ו וקצות החושן ס' רל"ה סק"ד באריכות דהוא מטעם זכיה, והקטן יכול לחזור מהמקד דלין חבין וכו', רק אם הקטן רוצה אין המוכר יכול לחזור, א"כ אסור הקטן למסור לו שפחה כנענית דלימא יחזור בו הקטן ותצטלה המכירה למפרע ועושה איסור, ולא שייך לומר שמעמידין על החוקה כמו שכתבו חוס' גיטין ל"ג ע"א ד"ה ואפקעינהו גבי נזיר חוקה שלא ישאל, דבקטן לא שייך זה. ואפשר כאן דנמכר על ידי בית דין אין הקטן יכול לחזור, עיין קידושין מ"ב ע"א סוגיא דנשיא אחד וכחצות י"א ע"א גבי גר קטן, וביד"ד ס' ש"ה גבי פדיון בכור בט"ו סק"א ונקודות הכסף.

ועבד עברי הנמכר, אם מת האדון מוך זמן עבדותו קודם ש יוצל והניח האדון בן עובד את הבן כל ההמשך, אבל אם לא הניח בן רק בת או אח אף דהם יורשים מן המורה מ"מ גזירת הכתוב דלינו עובד את היורשים רק לבן, עיין קידושין י"ז ע"ב ור"מ כאן פ"ב הי"ב. והנמכר לגר דק, אף שבת דין מוכרים אותו לגר דק כמו שכתבנו למעלה [ריש אות ט'], מ"מ אינו עובד אפילו את הבן של גר דק, ואפילו היטה הורתו ולידתו בקדושה, דכן גזר הכתוב, עיין בר"מ כאן ובכסף משנה. ומוכר עצמו וגרלע יצואר לקמן [אות ט"ו, י"ט ד"ה וגם], כי עד כאן דברנו רק במכירתו בית דין.

ונראה פשוט, דאם הניח הרב בנים, כולם יורשים ועובד להם בשותפות דכיון דעובד את הבן א"כ לכולם יש חלק בו. גם אם יש בכור ופשוט נוטל בכור פי שנים, עיין חו"מ ס' רע"ח, דעבד עברי גופו קניו ועדיף ממשכנתא באתרא דמסלקי [שם ס"ו]. ולכאורה קשה מהש"ס בנא בחרא קכ"ו ע"ב, יכיר למה לי שנאמן אציו שהוא בכור, חפיוק ליה אי בעי מצי למחציה במתנה, ומשני בנכסים שנפלו כשהוא גוסס. ובאמת אי נימא דעבד עברי נוטל בכור פי שנים, נרין יכיר שיקח בכור פי שנים בעבד עברי, ולא שייך לומר אי בעי ליתן לו במתנה, הא עבד עברי אין האדון יכול למכרו לאחר ולא ליתנו במתנה, כמו שכתב הר"מ כאן פ"ד ה"י והבאתי לעיל [אות ט' ד"ה ואינו], דאף אם עבד ומכר ונתן לא עשה כלום. ואפשר לומר דיכול לזיר ככהאי גוואל ומלא מתרתי נקט. וזה ימים כצירים מירמתי הקושיא בדרך חידוד ואין כאן מקומו. **אבל** הנראה לענ"ד דבכור שנוטל פי שנים הוא מדין נחלות, עיין ר"מ פ"ב מנחות ה"א ובספר המצוות לרבינו מנחם עשה רמ"ח, א"כ המורה שצוה דיני ירושה לבן או לבת או לשאר יורשים ג"כ, גזר הכתוב דבכור יורש פי שנים, אבל כאן בעבד עברי דחזין דלינו בחורת ירושה כלל דלינו עובד שום יורש, ובגר דק אף את הבן אינו עובד, רק בן ישראל דגלי קרא יעבד, עיין קידושין י"ז ע"ב, א"כ זה אינו בחורת נחלה כלל, לא שייך גם כן דין בכור דהוא דין מדיני נחלות, אבל כאן אינו מנחיל כלל מדחזין דלינו מנחיל לשום יורש דאורייתא, ובגר דק אינו מנחיל אף לבנו, אם כן מה שעובד לבנו אינו בחורת נחלה רק מגזירת הכתוב, א"כ לא שייך דין בכורה כלל דהוא דין נחלות, ואין הכבוד נוטל פי שנים בעבד עברי. ועיין נזיר ל' ע"ב גבי מגלח ודין בכור, יש ג"כ להקשות כן, ועיין מה שכתבנו לקמן מזה שט"ו.

ולפי זה יש לומר, לפי מה דפסקין בנא בחרא ק"ל ע"א ובשו"ע חו"מ ס' רפ"א ס"א כרבי יוחנן בן ברוקה, דאם אמר על בן בן הבנים שירש הכל או ריבה לאחד דבכריו קיימין, וילפינן לה מדכתיב [דברים כ"א, ט"ו] והיה ביום הנחילו את בניו וגו', המורה נמנה רשות להנחיל למי שירצה, זה דוקא (בזכרים) [בנכסים] שלו שהם בני נחלה, כי זה ג"כ דין מדיני נחלה, אבל בעבד עברי דלין דין נחלות כלל, אם אמר פלוני בן הבנים ינחל את העבד אין בדבריו כלום, כי זה אינו בחורת נחלה וכל הבנים שווים, וג"כ אינו במתנה לאחד מהבנים, דלינו יכול למכור וליתן רק בחורת נחלה וזה אינו נחלה כלל, כן נראה לענ"ד ברור ואמת בעזה"י. וכבר כתבתי [לעיל אות י"ב ד"ה ודעת] דלהמהרש"א עבד של שנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, ואין צורך לכפול הדברים.

בבב"ב
לפ"ד

בבב"ב
לפ"ד

בבב"ב
לפ"ד

בבב"ב
לפ"ד

כד) וע"ע באות הבאה דרך השלישי.

כב) עיין באור החיים כאן (כ"א, ד') שמותר בכהאי גוואל.
כג) עיין רבינו בחיי כאן, דבכהאי גוואל אין רבו מוסר לו שפחה כנענית. (שיירי מנחה).

חינוך

רכא

תנאי חזות היובל

יוחנן בן ברוקה, ע"ש. ובספר טורי אבן שם ד"ה מראש השנה, כמד הטעם דלא נפטרין לבחיהם אע"ג דמראש השנה מחיל יובל, היינו טעמא כיון דמבואר בש"ס שם ט' ע"ב וכן פסק הר"מ שם הי"ג דשלשמן מעבדן אה היובל, היינו אס לא תקעו בית דין בשופר או לא המזירו השדות או שלחו עבדים, ע"ש, על כן מראש השנה ועד יום הכפורים מחלל מלא תלי וקאי, דילמא לא תקעו או לא ימזרו השדות ולא יהיה יובל כלל, ואחר כך כיום הכפורים כשעושין שלשמן חל יובל למפרע, על כן לא דילמא לא יעשו אחד משלשמן, וא"כ פשוט דמראש השנה ועד יום הכפורים אסורים העבדים בשפחה כנענית, דילמא יהיה יובל א"כ יאלו למירות מראש השנה ואסורים מראש השנה.

אפקעתא דמלכא

והנה היובל גם כן אפקעתא דמלכא הוא להעבד קנה עצמו, והוא גזירת הכתוב, ולא בלנד דחייב האדון לשחררו ויפוטו על זה כמו כל מצות אפקעתא דמלכא, וכן הוא כאלו בלשון הר"מ [פ"ב הי"ב], וא"ה בפרשת בהר [מזוה שליט אות י"ג] יוצא באריות. אך יש בזה חנאי לפי מאי דקיימא לן שם בראש השנה דשלשמן מעבדים, ואם ידוע דאין עבד עברי בשראף אין יובל ויגב כלל, וע"ש בש"ס ד"ה דבר אחר תקיעת שופר מסורה לב"ד. דלרבי יוסי אין שלוח עבדים מעבד, דאי מעבד אס אין עבד עברי בשראף אין יובל ויגב, וכן אס יש עבד עברי והרב ממאן לשלוחו אין יובל כלל, ע"ש בסוגיא, א"כ למכרים דבאמת מעבד היו דין כך, אס דרך משל ידוע לנו שם כך וכך עבדים ואין האדונים רוצים לשלוחו א"כ לא שייך לומר אפקעתא דחויין דמעבד היובל ואין יובל כלל ולא אפקע רחמנא כלל, רק כבארי גוואל הוי מצוה עשה דלרבי שיעשו מצוה היובל, ואם עושים אחי דבר המעבד כופין עד שחאף נפשו לקיים זה, אבל אינו אפקעתא דמלכא, דאי לא הכי היה תמיד יובל אע"ג דאיהו מסורה לבית דין, ע"ש בש"ס ורש"י ותבין.

מכירות בשנות היובל

ואימתי מעבד היובל, דאין סברא דאם הרוב משלמים עבדיהם יעבדו המיעוט שלא שלחו כגון שאי אפשר לכפות אותם, ואפשר דתלוי ברוב אנשים אס הם משלמין העבדים חל היובל, או אפשר אפילו אס המיעוט עושין דין חל היובל, א"כ ממילא כיון דחל הוי ליה לשאר האנשים אפקעתא דמלכא וכשמעבד אותו עובר על לא תגזול, וגם אפילו של קטן יוצא למירות. אבל אס אין בישראל רק עבדים של קטנים, א"כ כל זמן שאין משלמים אינו חל כלל היובל שיאלו למירות, כי מעבד, ורק שהבית דין יכופו אותם לעשות מצוה, וקטנים לאו בני כפיה יניחו על מצוה, והוי ליה כמו שאין עבד כלל בישראל דמעבד היובל ולא שייך אפקעתא דמלכא כיון דאין יובל כלל, הכלל, פעמים היא מצוה עשה כגון דבולס אינם רוצים לשלוחו אין כאלו אפקעתא דמלכא, רק כופין אותם לקיים מצוה עשה של יובל, אבל אס קאם משלמים א"כ חל היובל והוי להו לשאר העולם אפקעתא דמלכא, ונפק"מ נמי לענין קטנים כמו שכתבנו, ובע"ה יבואר בארכה במצוה היובל לקמן בפרשת בהר [שם].

מכירת האדון

ואם יכולים למכור אותו בשנת היובל עצמו אינו מבואר כאן, אך במכור שדה בשנת היובל הוא פלוגמא דערבין כ"ט ע"ב, רב סובר מכורה ויואלה, ושמואל סובר אינה מכורה כלל דהשחא מכורה כבר יוצאה וכו', והר"מ פ"א משמיטה ויובל ה"א פוסק כשמואל, א"כ כאלו נמי, דאין חילוק, ובעוה"י יבואר במצוה היובל, וכאלו לא בחתי רק להזכיר, ומוכר עצמו ונרע יבואר לקמן [אות ט"ו, י"ט], כי דברינו אלה הכל במכריו בית דין.

בגדרות בספ

אם ממ האדון ולא הניח בן רק בת או יורש אחר אינו עובד ויואל למירות, דאין הוא גזירת הכתוב דאין עובד רק לנן עד משך שש או יובל, אבל לשאר יורשים אינו עובד ויואל למירות, והנמכר לגר דאין אינו עובד אה הבן ג"כ ויואל למירות, עיין ר"מ כאן פ"ב הי"ב ובספף פ"ב הי"ב, וגם אפילו לנן הבן אס מת הבן בחי האב אינו עובד אה בן הבן דהוי ככלל יורש, וכן הוא במכרין [קידושין י"ז ע"ב ד"ה ח"ר], ע"ש. אבל כשיירש הבן אחר מיתת האב ואחר כך מת הבן בודאי יורש בן הבן ג"כ, ואפילו כמה דורות הוי הכל ככלל בן שורש, וזה פשוט.

בגדרות בספ

ד' יוצא נגרעון בספ, כיצד, כגון שקנה אה העבד בששים דיגרים לשש שנים, א"כ כל שנה עולה ערך עשרה דיגרים, ועבד אלו ארבע שנים, נטמן העבד לרבו עשרים דיגרים בעד השתי שנים הנשארות ויואל למירות, ויכול ליתן לו אפילו שוה בספ, וכאלו עסקין במכריו בית דין לרבו ישראל או לגר דאין, כי מוז לאלו אין הבית דין מוכרים אותו, כאשר כתבתי לעיל [אות ט"ו], ובמוכר עצמו לגוי יבואר לקמן א"ה [אות כ"א].

(כו) עיין בפ"י הראב"ד על התורה פ' בהר, דכשאין עבדים לשלוח אין היובל בטל ע"י גם לדידן, ועיין שפת אמת ר"ה ט' ע"ב.

ונראה

דאם הניח האדון טומטום או אנדרוניום באופן שהוא ספק זכר כמו שהבאנו כמה פעמים בה, בודאי מספק אינו עובד כי הוא מחזיק בעצמו, ואפילו להקצות החושן ס"י פ"ח סק"ט וס"י רמ"א סק"ג, דספק משומר הוא בחזקת רבו מחמת חזקת מרא קמא כשדור וחמורו, אס כן כאלו נמי כיון דגופו קטין לו, מ"מ כאלו לא שייך חזקת מרא קמא, כיון דהאדון מה והיורשים אינם נאים כמור נחלה לא שייך שהוא עומד בחזקת משפחה, ואין כאלו מקום להאריך.

והנה

בשמונה דרכים יוצא העבד הזה למירות, עיין ר"מ כאן פ"ב, ויבואר לפנינו אחת לאחת א"ה.

יוצא

בשם אס שלמו שש שנים ממכירתו, ולא שנים עולם, יוצא למירות, ועיין משנה למלך פ"ב מאישות הכ"א שהאריך, ומסיק להלכה דלא נענין שש שנים מעת לעת דשעות, רק דרך משל שנמכר בראש חודש יסין ביום ח' ח' שמיני ליל ראש חדש יסין שלמו לו השש שנים, וכן דעת רוב הפוסקים. ונראה לי בעת שמקדשין על פי הראיה, ובפרט דדין זה דעבד עברי נוהג רק בזמן היובל ואו מקדשין החודש צבית דין, וכבר כתבתי לעיל במצוה קידוש החודש [מזוה ד' אות ב'], אבל הבית דין מקדשין או יוס' או אס לא בלא עדים מקדשין יוס' ל"א, אס כן ח' ח' כ"ט בחדר מחילת ליל ג' בניסן דיש ספק דאפשר דיקדשו הבית דין למחר א"כ עמה ראש חודש ויואל למירות, אס כן אינו יכול להפסד לעבדו לו בלילה דילמא הוא בן חורין דאפשר הוא ראש חודש, ואס למחר בלמח לא יקדשו בית דין, אפשר דמשלם לו העבד מה שצטל, ואין כאלו מקום לזין וכו'. וכן אס עשה מלאכה וציוס נמקדש החודש, בודאי בעל הבית צריך לשלם לו כשכיר יוס' בעד היום והלילה, וגם כן ח' ח' בחדר מחילת ליל שלשים נאסר בשפחה כנענית דלילמא יקדשו בית דין אה החודש ואינו עבד, כן נראה לענ"ד פשוט, ולא שייך לומר חזקת מרא קמא מספק וג"כ חזקת היתר בשפחה כנענית, כמו שכתבו האחרונים (י) דבספיקא דדינא לא שייך חזקת המכרעת דבבביל חזקה לא יסתנה הדין, וכי בבביל חזקה לא יקדשו בית דין אה החודש, וגם חזקת מרא קמא היא רק חזקה המכרעת, ואין כאלו מקומו.

והנה

מה שיצא בשם הוא אפקעתא דמלכא מלך העולם ברוך הוא אף שהאדון אינו רוצה, כי הוא משומר ממילא, ומ"מ מצוה על האדון לומר לו לא בשעת יציאתו, ואף שלא אמר לו יוצא בחנם, עיין ר"מ כאן פ"ב הי"ב.

ואם

נרמ תוך שש, חייב להשלים השש שנים, ואס חלה, אס פחות מארבע שנים אינו חייב להשלים, ואס ארבע שנים בין ראופים בין מקוטעים חייב להשלים, ואס היה יכול לעשות אפילו מעשה מחט, אפילו חלה כל שש אינו חייב להשלים, ובמשנה למלך שם הל' ה' הביא הירושלמי קידושין פ"א ה"ב, דמלה ואחר כך ברמ חייב להשלים דיכול הרב לומר אילו היית גבאי אינשמת, ברמ ואחר כך חלה משלם דיכול לומר אילו היית גבאי לא באשמת, ופשוט, דבדין הראשון דחלה ואחר כך ברמ נהי דלר' להשלים ימי הצריחה מכל מקום מה שחלה אלו אין צריך להשלים, ובברר ואחר כך חלה צריך להשלים כולו דאומר לו דלא היית חולה אס היית אלו, והר"מ השמיט הירושלמי, ועיין שם במשנה למלך.

יוצא

אס פגע בו שנת היובל אפילו נמכר שנה אחת לפני היובל, היובל מוציא, ולא דוקא שנה אחת אלא אפילו יוס' אחד, עיין קידושין ט"ז ע"א, מבואר דאם נמכר שנים ושלוש לפני היובל היובל מוציא, ובר"מ כאן ה"ב מבואר אפילו שנה אחת לפני היובל היובל מוציא, על כרחק לאו דוקא ואפילו יוס' אחד קודם היובל, דמאי שנא דכלל ענין היובל מוציא, וזה פשוט, ואפילו ברמ ופגע בו יובל היובל מוציא ואינו צריך להשלים, קן הוא בש"ס שם י"ז ע"א, וכן פסק הר"מ כאן ה"ד, ועיין ספף משנה מביא בשם הסמ"ג [עשין פ"ג] דפוסק כהירושלמי [קידושין פ"א ה"ב], דברר אין היובל מוציא, ומהה עליו למה פסק כהירושלמי נגד הש"ס דילן, ועיין לחם משנה שהסמ"ג פירש הש"ס דילן להסכים עם הירושלמי.

ואין

מבואר בר"מ כאן מתי יוצא ציובל, אס ח' ח' בראש השנה של שנת היובל, או אס ציוס הכפורים, דכתיב בקרא פרשת בהר ויקרא כ"ה, ט"ו ציוס הכפורים תעבירו שופר וגו' וקראתם דרור וגו', ודבר זה הוא פלוגמא דבאם השנה ח' ע"ב, רבנן סוברים מיוס הכפורים חיל יובל, ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סובר דמראש השנה חיל יובל, ומראש השנה ועד יוס' הכפורים לא היו העבדים נפטרים לבחיהם ולא משתעבדים לאדוניהם אלא עשומיהן בראשיהם, כיון שהגיע יוס' הכפורים תקעו בשופר נפטרו העבדים לבחיהם, וכן פסק הר"מ פ"י משמיטה ויובל הי"ד, כרבי ישמעאל בנו של רבי

(כו) עיין לפעלה ריש אות ד', טו עיין להלן מצוה קמ"ז אות ד'.

ויציאה

ועל דבריו ק"ו דגרשון כסף היא אפילו בעל כרחו דלדון, עיין קידושין ט"ו ע"ב דלון שילוחו מעמך, וכן בר"מ כאן פ"ג ה"ד, וכן הוא שם ט"ו ע"א גבי שטר שחרור בחוס' ד"ה אמר רבא. וזה מוכרח, כיון דלפנין דיואל בגרשון כסף מוהפדה [שמות כ"א, ח'], ואי ברזון הרב אין לר"ך קרא דלא גרע מעבד כנעני דיואל בכסף ולין לר"ך גט שחרור, ע"ש גבי שטר כפירוש רש"י ד"ה גופו, אלא על כרחך הא דלפנין מקרא היינו אפילו בעל כרחו דלדון, ואפילו כשזה כסף יואל בעל כרחו דלדון, עיין בית שמואל אבה"ע סי' כ"ו סק"ב. וזה פשוט, הא דיואל בגרשון דלון מעניקין לו היינו בעל כרחו כיון דלון שילוחו מעמך, אלא ברזון האלון בודאי מעניק לו שילוחו מעמך, וגם אינו בכלל גרשון כלל רק

המשוכחות שבעולם. ועל כן הזהירנו לרחם על אשר הוא תחת ידינו ולגמול לו חסד, כאשר כתוב בפרשה, וכמו שידענו גם כן בקבלה.

ב. וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן, אם אמאם משפט עבדי ואמתי בריבם וגוי הלא בבטן עושני עשהו ויכונו ברחם אחד [איוב ל"א, י"ג]. רמב"ם פ"ט מעבדים ה"ח. ובמורה ח"ג פל"ט: וכן כל המצוות אשר ספרנום בהלכות עבדים כולם חמלה רחמנות וחנינה לאבינו.

הוא כמו שטר שחרור דלא גרע מעבד כנעני, ובעזה"י יובאר לקמן [מנחה ספ"ב] דיני העניקה. וגם נראה פשוט, דדוקא אם נותן לרבו המעות בעל כרחו יואל לחירות, אלא אם אינו לפניו אינו יואל, דלא מצינו חקנה הלל כמו בבתי ערי חומה שיהיה חולש מעותיו לשכר, עיין גיטין ע"ד ע"ב ור"מ פ"ב משמטת ויובל ה"ו, וזה פשוט.

וגרשון כסף דוקא אם השיגה ידו, אלא אינו לזה וגואל וכן אינו נגאל בקרובים, עיין קידושין ט"ו ע"ב ור"מ ע"א, וכן פסק הר"מ כאן פ"ב ה"ו כר"י שם. ובכסף משנה שם כתב דעת רבינו דלון כופין את קרוביו, נראה מדבריו דעת רבינו דאם הקרובים רוצים יואל בעל כרחו דלדון, ודבריו תמוהים, עיין בסוגיא שם דלון כח בקרובים לפדותו בלא רצון האלון כי המורה לא נמנה רשות לאלה בגרשון כסף רק בהשיגה ידו בעצמו, וכן בר"מ אין הכרע, ואדברא נראה מדבריו דאין נגאל כלל בקרובים. טוב ראיתי בלחם משנה כאן פ"ד ה"ב ד"ה ברח שעמד על דברי הכסף משנה, ועיין משנה למלך שם, ויבאר במלות אמה. ופשוט דדוקא בחורש גרשון אינו נגאל בקרובים ואינו לזה דהיינו בעל כרחו דהאלון, אלא אם הוא ברזון האלון עיין מה שכתבנו למעלה דזה אינו בחורש גרשון רק לא גרע מעבד כנעני, א"כ בודאי יואל לחירות ואסור בשפחה כנענית, וזה פשוט.

וגם אינו נגאל לחא"ק, רק כל דמים שנשאר עליו לר"ך ליתן, והנפק"מ יובאר לקמן בע"ה [אותו כ"ג] נמכר לגוי.

וג"כ מחשזין להקל על העבד, כגון שקנאו במאחיס ונכסה ועמד על מאה, אין לר"ך ליתן על השנים הנותרות רק בערך מאה, ואם קנאו במאה ונשכח ושוב מאחיס, מ"מ אין לר"ך ליתן אלא לפי ערך מאה, עיין דינים אלו כאן בש"ס כ"ב ע"ב ור"מ פ"ב ה"ט. וכן נראה פשוט, אף שהעבד שזה הכרע וקנה אותו כמו ששאר דלדון ליתן לו לפי ערך השנים, דוקא בעל כרחו של האלון, אלא ברזון יואל לחירות בשוה פרוטה כמו עבד כנעני שקונה עצמו אפילו בשוה פרוטה, הכא נמי, דלא גרע מעבד כנעני, דכל הדינים בגרשון כסף הם דוקא בעל כרחו דלדון, וגם זה פשוט, אלא בלא כסף כלל אינו יואל, כי הרב שמשל על גרשון לא מהני, כמבואר בסמוך [דרך השעיין] בעזה"י, אלא על כל פנים בכסף בשוה פרוטה אף בפחות משווי יקנה"ט כמו עבד כנעני דיואל בשוה פרוטה, עיין ש"ס גיטין פרק השולח [מ"א ע"ב] וקידושין [כ"ב ע"ב] גבי עבד כנעני, ובר"מ כאן [פ"ה ה"ב].

והנה עבד כנעני אם אחד נותן להאלון מעות ששחררו והוא שלא מרצון העבד, עיין בראשונים, דעת הר"ף [קידושין ח' ע"ב] מדפי הר"ף [והר"מ דיואל לחירות מתחת זכותו הוא לעבד, אלא בעומד העבד וזוהו אינו יואל לחירות, עיין ר"מ כאן פ"ה ה"ב ולחם משנה וי"ד סי' רס"ו סק"ו, א"כ כאן אפשר לומר דאף שלא מדעת העבד אינו יואל לחירות אף דאין עומד וזוהו, דאפשר לא הוי זכות כי אם חובה כיון דהאלון חייב במוטות אשור וזכיו וגם מותר בשפחה כנענית דיואל ליה, עיין גיטין י"א ע"ב סוגיא דמן גט זה וכו', אף להפוסקים גבי עבד כנעני דאפילו העבד עומד וזוהו יואל לחירות כיון דקבלת רבו גרמה לו, ע"ש, א"כ הכא נמי אפילו בעל כרחו עבד יואל לחירות כיון דקבלת רבו גרמה לו, ע"ש קידושין כ"ג ע"א ברש"י ד"ה ושלם, וראשונים.

ואם יואל בחורש גרשון כסף בעל כרחו דלדון, דוקא אם נותן לו כסף או שוה כסף, אלא אי כותב לו שטר אדמיה לא מהני, וזה מבואר להדיא שם י"ח ע"א, הוא נקט מרגינא ויהינא ליה חספא, ע"ש, אלא מרצון האלון דהוי בחורש כסף כמו שכתבנו, אי מהני שטר על עצמו, לכאורה שם ט"ו ע"א

מבואר דשטר אדמיה היינו כסף, נראה דהוי כמו כסף, וכן בכל קניי כסף. אך עיין בראשונים שיש שיטות אי שטר הוי ככסף, ובמחנה אפרים ה"ל מורה קנין מעות סי' ה' האריך בזה, ועיין קצות החושן סי' ק"ס סק"ו, ובשו"ע אבה"ע סי' כ"ט ס"א, ויבאר במקום אחר א"ה"ו.

ואם

גרשון כסף הוא בכל ענין יש פלוגמא, דעת רבינו חס הובא בחוס' ר"ד שם כ"א ע"ב [ד"ה וקונה], דדוקא אם נקנה בכסף או בשוה כסף יואל בגרשון כסף, אלא אם נקנה בשטר אינו יואל בגרשון כסף, ודעת רבינו ישעיה דבכל ענין יואל בגרשון כסף, עיין משנה למלך כאן פ"ג ה"ו. והמשנה למלך כתב שם בשם חוס' ר"ד דאפילו נותן במתנה כסף גרשון כסף, אך זה לא שייך כאן כי מכרהו בית דין אינו רק נמכר ולא נותן, אך מתנה שייך גבי מוכר עצמו או אמה העברה, ויבאר במקומו [מנחה מ"ג אות א']. וגם נראה דדוקא בחורש גרשון כסף סובר רבינו חס דאין יואל אם נקנה בשטר, אלא בכסף ברזון האלון שכתבנו לעיל דאין בחורש גרשון כסף רק לא גרע מעבד כנעני דיואל בכסף, מזה רבינו חס דאף אם נקנה בשטר יואל בכסף, אך לכאורה לפי המבואר בדברי רבינו חס הובא דבריו בחוס' ר"ד, דהר"ה שלו מדלפנין [שם י"ד ע"ב] דאמה עברה נקנית בכסף מוהפדה, דהיינו מדחזין דיואלת בכסף מוכה דנקנית גם כן בכסף, ואי אמרינן דגם אם נקנית בשטר יואלת בכסף אין ר"ה דנקנית בכסף, ע"ש דזה ראיתי רבינו חס, ולפי מה שכתבנו דרבינו חס מודה דיואלת בכסף ברזון האלון בכל ענין א"כ הדרא קושא לדוכתא מנגן דנקנית בכסף. אך באמת בהסלקא דעתך דלא ידעינן כלל דנקנה בכסף, והטעם דאפשר עבד עברי הוי כמטלטלין, עיין חוס' י"ד ע"ב ד"ה הוואלי וברש"י שם ד"ה אשכחן, א"כ כיון דאין דומה כלל לעבד כנעני אינו יואל גם כן בכסף, אלא כיון דלפנין דנקנה בכסף עבד כנעני, א"כ נהי דדין גרשון לא שייך דנקנה בקנין אחר, אלא עכ"פ יואל בכסף כעבד כנעני דלא גרע וקל וחומר הוא, וגבי עבד כנעני מבואר להדיא דהכסף גומר, עיין בהשולח [גיטין ל"ט ע"ב] דאיתקש כסף לשטר, אם כן עבד עברי נמי, ובאמי רק לעורר, ואינו לומד כעת צעיון היטב.

ה' יוצא בשטר שחרור שכותב לו האלון. והוא בש"ס קידושין ט"ו ע"א, בשטר דקונה עצמו בשטר שחרור, ופירש רש"י ד"ה גופו, דלא גרע מכנעני דנפיק בשטר דכחי [ויקרא י"ט, כ'] לא מופשה וגו', וכן הוא כאן בר"מ פ"ב ה"א. ואינו מסופק כי לא ראיתי דין זה, בזה דידוע בש"ס גיטין ט' ע"ב ור"מ כאן פ"ו ה"ה ה' וי"ד סי' רס"ו סמ"ח, דשחרור לר"ך שכתב לשמה וכדומה, ולכאורה כיון דמסיק בגמ' קידושין שם דלר"ך גט שחרור דגופו קני, וכבר הבאנו [למעלה אות ו' ד"ה אך קשה] בשם הרמב"ן, הטעם דגופו קני דיש לו שני קניינים אחד למעשה ידיו ואחד כמו קנין אישות שמוחר בשפחה כנענית כמו עבד כנעני דפטור ממקחא מזוה, ע"ש, אם כן כיון דלר"ך שטר ומהני שטר א"כ דאין מבואר בחורה גבי עבד עברי מ"מ קל וחומר מעבד כנעני, א"כ דין שחרור זה כמו שחרור כנעני דבעינן לשמה ותלוש וכו'. אך עיין בפני יהושע גיטין וקצות החושן סי' ר' סק"ה, תמהו זה על דשחרור שלא לשמה דנראה דלא הוי שחרור כלל אף לענין ממון, הא גופו של שחרור הרי אמה לעצמן או אמה קניי לך, ואם כן אפילו נכתב שלא לשמה למה גרע משטר קני, כמו דעבד כנעני יכול האלון למכרו לחבירו בשטר קנין כמבואר בש"ס קידושין כ"ב ע"ב, ואם כן מה לי מכרו לאחר או מכרו לעצמו והיה העבד קונה עצמו בשטר קנין, ואפילו אם נימא דלענין איסור אינו מועיל, מ"מ כיון דמועיל לענין ממון, א"כ לשמואל דסבירא ליה בגיטין ל"ח ע"א המפקיר עבדו יואל לחירות ואין לר"ך גט שחרור דלא הוי עבד איש, אם כן למה צעיון לשמה. ומירן נקצות החושן, דבאמת על גט שחרור מקשה הש"ס שם ע"ז ע"ב היאך מקבל הגט שחרור הא ידו כיד רבו, ומתוך דידו וגיתו באין כאחד, וזה שייך בגט שחרור או בגט אשה דאין לר"ך לזכות בהגט, דאפילו בעל כרחם מתגרשין ומשחררין דגורמא כחובד היא ונתן בידה, שייך לומר גיטו וידו באין כאחד, אלא בשטר קנין דהקונה לר"ך לזכות בהשטר קנין ולא מהני בעל כרחו, אם כן לא שייך גיטו וידו באין כאחד, כמו הכותב שטר קנין על חצרו והניח השטר בחצרו ודאי לא קנה הלוקח, כיון דלא זכה בשטר, ולא שייך לומר שטרו וחצרו באין כאחד, ע"ש, אם כן כאן עבד עברי אע"פ דגופו קני לו מ"מ אין ידו כיד רבו דמוכרין על ידו כמבואר בבבא מציעא [י"ב ע"ב, ז"ט ע"א], אם כן אין לר"ך לזכר לידו וגיתו

באים כאחד, אם כן אע"פ לעצמו יוצא לחירות. אך כן, אם כן לפי מה דפסקינן לר"ך גט שחרור, א"כ הכל לשיטת הסוברים דבעבד לו שפחה כנענית הוא בעל משנה למלך שם פ"ג ה"ה [אות י"ב ד"ה ודוקא],

באמת נראה לענין שנבאר, שטר קניי וגט שחרור דלא להפקי מילוק גם כן, דשטר קניי חבירו, כי אין אדם יכול בשטר מרצונו אין הדבר קנין, אלא גט ושחרור ו לידם הגט אף שאינם נדאמת אם הרב משמט כי הוי כמו שמקנה אר לימא, דכיון דפקע מ אומו בעל כרחו של ה לשמה ובתלוש כדן כנעני כמו שפירש רש"י מ"מ מותר בשפחה מהדורה שניה י"ד ע מותר בעצמולא, א"כ כנענית. ומדברי התו יומא דיסקריטו, ואם להפקעם איסור להם כן הוי ליה ענין איסור אלא על כרחך סבירי ובאמת אין ראייה, דל כן מקשה שפיר דליתן רק מותר בשפחה לפי המסקנא דגופו ממון קנין האישות ד"ה אותו, אם כן בריטב"א [קידושין מהני הפקר בדבריו הימר הכא נמי לר

אם כן כיון דעבד דלא נכתב בשטר כזה לר"ך ריטב"א דלעיל רק אלא שטר שחרור א"כ עבד ה יואל לחירות כמו

והנה נתמילה ולכאורה על כרחו, אך דהוא קניי למעשה שטר [בעל כרחו] בשטר לא מהני כמו עבד כנעני שחרור בעל כרח הכי הוי ליה רכ

לא) וע"ע להלן
ב) במהדורות
ג) כן דייק במ
ד) וע"ע להלן

בעל
ברזון
דלדון

ע"י
קרובים

לדא"ק

ונתנה
שטר

שאל
מטרו
השטר

ותו
שטר
דמי

באים בלחם, אם כן אע"פ שהוא שלא לשמה מ"מ לא גרע משטר קנין שמכור לעצמו ויזאל לחירות. אך באמת כיון דמסקין דגופו קניו דהיינו קנין איסור גם כן, אם כן לפי מה דמסקין [ר"מ כאן פ"ח ה"ג] בעבד כנעני דהמפקיר עבדו צריך גם כן שחרור, א"כ הלא נמי נהי דקונה עצמו מ"מ אינו אסור בשפחה כנענית לשטת הסוכרים דבעבד עברי שאין רבו מוסר לטעם כנענית הוא בעצמו מותר בה, עיין למטה למלך שם פ"ג ה"ד ומה שכתבנו לעיל

דיני המצוה, בגון החילוקין שבין מוכר עצמו

למטה למלך שם פ"ג ה"ד ומה שכתבנו לעיל כנעני, לשמה וכדומה.

באמת נראה לענ"ד ברור של דברים כך הם, דיש שני מיני שטרות כמו שכתבנו, שטר קנין וזה אינו צריך לשמה ותלוש ושטר דברים, אך גט אשה שכתבנו דלא להפקיע איסור צריך לשמה ותלוש והוא גזירת הכתוב. ויש חילוק גם כן, דשטר קנין שאדם מקנה לחבירו אינו יכול להיות בעל כרחו של חבירו, כי אין אדם יכול לבחור לקנות או לקבל מתנה מאתו, וגם אם אין זוכה בשטר מצינו אין הדבר נקנה לו כי הוא בעל כרחו לא זכה בשטר, וכל זה בשטר קנין, אבל גט ושחרור גור הכתוב דלפילו בעל כרחו מתגרש ומשחרר את כהן ליד הגט אף שאינם זוכים בגט כלל כך הוא גזירת הכתוב. אם כן כאן הדין כך, דבאמת אם הרב משחרר את העבד מרצון העבד אז לא צריך [לשמה וכדומה], כי הוא כמו שמקנה אותו לעצמו, ונראה מדברי החוס' קידושין ט"ו ע"א ד"ה לימא, דכיון דפקע מיניה קנין ממון אסור בשפחה כנענית, אבל אם משחרר אותו בעל כרחו של העבד, אם כן מחמת שטר קנין לא מהני, אבל אם נכתב לשמה ובעל כרחו דכיון שטר שחרור, יכול לשחררו אף בעל כרחו דליפני מעבד כנעני כמו שפירש רש"י הנ"ל. וגם נפק"מ אם ימא דאף אם נפקע קנין הממון מ"מ מותר בשפחה כנענית, כפסכת מהר"ט [בקידושין בסוגית עבד עברי מהדורה שניה י"ד ע"ב ד"ה מוכר עצמו אין רבו וכו'] דאף דאין רבו כופהו מותר בעצמו ליה, א"כ כיון דלא נפקע קנין אישות כמו במפקיר מותר בשפחה כנענית, ומדברי החוס' שם שכתבנו למעלה ליה להש"ס לומר לימא בפני חרי זיל ימא דפיקדונו, ואפילו למאן דסובר המפקיר עבדו צריך גט שחרור היינו להפקיע איסור להחירו בבת חורין וכאן בלאו הכי מותר, עכ"ל, ולכאורה זה גם כן היה ליה ענין איסור לאסור בשפחה כנענית, ומה לי הימא ומה לי איסורא, אלא על כרחך סברה החוס' כיון דנפקע לענין ממון אסור בשפחה כנענית, ובאמת אין ראייה, דלפי הסלקא דעתך היה פשיטא להש"ס דהוא שטר קנין, על כן מקשה שפיר דלימא וכו' או יפקירו כי אין גופו קניו כלל אף כשעבד לרבו רק מותר בשפחה כנענית, אם כן כיון דאינו עובד אסור בשפחה כנענית, אבל לפי המסקנא דגופו קניו לו היה שני קניינים, א"כ אפשר אף דנפקע קנין ממון קנין האישות לא נפקע ומותר בשפחה כנענית, ועיין חוס' גיטין מ' ע"א ד"ה אותו, אם נמפקיר עבד כנעני מותר בשפחה, וקצתה. שזו מלאכה גרידא [קידושין ט"ו ע"א ד"ה אמר רבה] להדיא, דלהמסקנא דגופו קניו מהני הפקר בדברים כמו מפקיר עבד כנעני, וכמו שצריך שם גט שחרור לענין הימא הלא נמי צריך גט שחרור לאסור בשפחה כנענית, ואם לא נתן לו שטר שחרור מותר בשפחה כנענית, ע"ש י"ב.

אם כן כיון דעבד עברי נקנה בשטר, הוא הדין דרבו מוכרו לעצמו בשטר ואף ללא נכתב לשמה, כי אין זה מחמת שטר שחרור רק הוא שטר קנין, אך בשטר כזה צריך רצון העבד, ובעל כרחו דעבד אינו יזאל כלל, וגם לסברה ריע"א דלעיל רק קנין ממון נפקע כי הוא שטר קנין, ומותר בשפחה כנענית, אבל שטר שחרור כדינו לשמה ותלוש וכו' דמהני גם בעבד כנעני מגזירת הכתוב, א"כ עבד עברי הוא קל וחומר כפירוש רש"י הנ"ל, א"כ אפילו בעל כרחו דעבד יזאל לחירות כמו עבד כנעני, וכן אסור בשפחה כנענית דהו משחרר גמור כמו עבד כנעני.

והנה נחמילה דהש"ס בקידושין שם מקשה לימא ליה בפני חרי זיל, ולכאורה היה יכול לתקן דשטר הוא אפילו בעל כרחו ומחילה אינה בעל כרחו ליה, אך באמת בהסלקא דעתך דלא ידעין דעבד עברי גופו קניו רק דהוא קניו למעשה ידיו, א"כ בודאי שטר שחרור גם כן לא מהני, כי לא מצינו שטר [בעל כרחו] רק בגט או בשחרור, [וכאן] רק בחורט שטר קנין, א"כ גם בשטר לא מהני בעל כרחו, אבל לפי המסקנא דעבד עברי גופו קניו לענין איסור כמו עבד כנעני ואשה, א"כ שזה כמו עבד כנעני, וקל וחומר, אם כן מהני שטר שחרור בעל כרחו ג"כ, אך עכ"פ צריך שיהיה לשמו וכו' כמו שטר שחרור, ובלאו הכי היה ליה רק שטר קנין ולא מהני בעל כרחו, וגם לדעת הריטב"א מותר

ולכאורה יקשה לך, לפי מה שכתבנו

דיש שטר קנין בעבד עברי דמקנה אותו לעצמו, מה לי מכרו לאחר או להלן [מצוה מ"ה אות א'] בשם הר"מ כאן פ"ד ה"י, א"כ אפשר אינו יכול למכרו גם כן לעצמו. זה אינו לפענ"ד, דמלשון הר"מ מהפסוק שהביא לעם נכרי לא ימשול וגו' [שמות כ"א, ח'], נראה דוקא לאחר דהו דרך ממשלה אינו יכול למכרה, אבל לעצמו ובפטר שארץ להיות ברצון כמו שכתבנו דשטר קנין לא שייך בעל כרחו בודאי רשאי, וזה נראה מצד הסברה ברוריה, וא"כ לקמן בדני אמה עברה [מצוה מ"ג אות י"ב ד"ה והנה לעיל] יתבאר עוד בזה דמוכר ששטר שחרור כדינו יכול לשחרר בעל כרחו של העבד והאמה, ע"ש. וכבר כתבנו [למעלה בדרך הריבוי] דכסף אם טמן העבד לרבו ברצון רבו לא הו בחורט נמי קל וחומר מעבד כנעני יזאל בכסף וגומר אף להחירו בבת חורין, הלא בחורט גרעון כסף דגילתה המורה כאן, וזהו יש דינים, דאינו לזה וכו', ואינו נעאל בקדושתו ושאר דינים, אבל מרצון האדון יזאל כמו עבד כנעני, וכן נראה, ויזאל לקמן בעו"ה [סוף אות ט"ו], ומל"ה הם דברים חדשים.

וכבר הזכרנו לעיל [בדרך הריבוי], דנראה לענ"ד דגבי עבד עברי חוב האדון לו שיואל מחמת יד רבו לחירות, כי הוא אדון לרבו כמבואר כל הקונה עבד עברי וכו', וחס"ד במונחות אשמו ובניו ומותר בשפחה כנענית דללא ליה, אם כן אינו יכול לזכות לו השטר שחרור על ידי אחר בלא דעת העבד כי אינו זכות לו ולא דמי לעבד כנעני בזה, כן נראה לענ"ד פשוט.

ומצאתי בחידושי מכבר, הנאמרי בדברי ריטב"א [שם קידושין ט"ו ע"א ד"ה מוכר] דשטר שחרור בעבד עברי בעינן לשמה, ומהר"ט [בקידושין בסוגית עבד עברי מהדורה שניה י"ד ע"ב ד"ה ומה שפיר"מ] הקשה על זה דאינו דומה, דבעבד כנעני באל להחירו בבת חורין, וכאן בא לאסור [בשפחה]. ובאמת אין זה קושיא, דגם שטר קידושין בעינן לשמה אף דבא לאסרה, ובפטר דאם אינו לשמה לא הו ליה דין גט רק שטר קנין ולא מהני בעל כרחו, ועיין מה שכתבנו לקמן [מצוה מ"ג שם] ראייה לדין זה דגם בעל כרחו משחרר. וכעת לא מלאמי זה ברע"בא, וספר מהר"ט אינו מחמ יד.

מבואר בחוס' קידושין ט"ו ע"א ד"ה לימא, דיואל בהפקר אם הפקירו רבו כמו עבד כנעני, ואפילו אם נאמר בעבד כנעני דמפקיר עבדו יזאל לחירות ואין גט שחרור, היינו להחירו בבת חורין, וכאן לא שייך זה. וכן כתבו בסוף הדיבור דהפקר מהני רק מחילה לא מהני. ובר"מ אינו מבואר זה. ומדברי החוס' מבואר אף דבעבד כנעני צריך גט שחרור להחירו מ"מ כאן בהפקר סגי ליה לאסורו ג"כ בשפחה כנענית ליה, אבל הריטב"א שם ד"ה אמר רבה, כתב דמחילה או הפקר ג"כ מהני למעשה ידיו, ואף לענין לאסורו בשפחה כנענית צריך גט שחרור וכל זמן שלא בא לידו השחרור מותר בשפחה כנענית. וז"ע על המהר"ט [שם בסוגית עבד עברי מהדורה שניה י"ד ע"ב ד"ה מוכר עצמו אין רבו וכו'] הביאו המשנה למלך כאן פ"ג ה"ג ד"ה והמוכר, שמסופק אם לא מסר לו רבו שפחה כנענית אם הוא בעצמו מותר בשפחה כנענית, ובאמת כאן ברע"בא מבואר להדיא אף דנפקע למעשה ידיו א"כ אין רבו יכול למסור לו שפחה כנענית מ"מ מותר בעצמו ליה, ומדברי החוס' נראה דאסור בה, ואפשר מהאי טעמא כיון דאין רבו מוסר לו אסור בעצמו, וא"כ הוא פלוגמא של גדולי הראשונים, והמהר"ט אינו מחמ יד.

מחילת הגרעון. אינו מבואר בר"מ, אך דעת הריטב"א שם להדיא דמהני גם כן מחילה למעשה ידיו, רק לענין שפחה כנענית לא מהני מחילה, אך הר"מ לא הביא זה כלל. וגם מדברי החוס' מבואר דלא מהני כלל, דאי היה נפקע למעשה ידיו ממילא היה אסור בשפחה כנענית כמו שכתבנו [בדרך הקדומת], ומדברי הר"מ כאן פ"ג ה"ה שכתב דאם מחל לו לא נפטר משעבודו וכו', מבואר להדיא דאף מהשעבוד לא נפטר כדעת החוס'.

לה) עיין למעלה בדרך החמישי ד"ה אך באמת, דאין ראייה מהחוס'. לו) המהר"ט עצמו הביא מהריטב"א שכתב להדיא דמכור עצמו אף דאין רבו יכול לכופו מ"מ הוא מרעחו מותר בשפחה כנענית. והמהר"ט גופא שם פליג עליו, אלא דכתב דמכרוהו ב"ד עכ"פ י"ל דמותר בשפחה כנענית.

לא) וע"ע להלן בדרך הששי. לב) במהדורות הקדומות נדפס כאן הקטע שבסוף דרך השביעי. לג) כן יי"ק במחנה אפרים ה"ל זכיה מהפקר סי' י"א, מדברי הריטב"א הנ"ל. לד) וע"ע להלן אות ט"ו.

רכב

מנחת

משפטים, מצוה מב, דין עבד עברי

חינוך

הכלל'י לפענ"ד דלא מהני מחילה על הגרעון בדברים כיון דגופו קנוי לו, ואפילו בלא קנין אישות, כסדרת הרשב"א [קידושין סז] דהשיג על הרמב"ן ממוכר עבדו דאסור בשפחה כנענית ומ"מ לא מהני מחילה, על כן

נריך שטר.

קנין חליפין. עיין משנה למלך כאן פ"ב

ה"א מביא בשם התוס' קידושין ח'

ע"א ד"ה ומאי, דאין עבד עברי נקנה וכן אין

קונה עבדו בחליפין. ודעת המהר"ט [בבב"ב פ"ג] דאין עבד עברי נקנה ע"ד עבד עברי, דאף דאין נקנה בחליפין מ"מ קונה עבדו בחליפין, ואינו חתם ידי, ודעתו נראה ג"כ כמו שכתבנו [למעלה ריש דרך החמישין] דלענין לקנות עבדו קל וחומר מעבד כנעני, דקונה עבדו וגומר שחרורו להרבה שנים, עיין י"ד סי' רס"ו סכ"ו. ונראה פשוט דחליפין בחומר חליפין להחזיר הסודר ודאי נריך להיות מדעת הרב, אבל בעל כרחו של הרב אינו מועיל דהוא נקט מרגניתא וכו' כמו אם רואה לכתוב שטר אדמיה. ולשיטת הסוברים שם ביו"ד דחליפין לא מהני אלא להפקיע שפחה אבל לא לענין איסורא, ע"ש בש"ך סקמ"ד, אם כן כאן בחליפין חליי בשטות שכתבנו לעיל [בדרך השישין] אם נפקע לענין ממון נפקע ג"כ לענין איסור להיות אסור בשפחה כנענית, עיין לעיל, וכל זה דוקא מדעת האדון כמו שביארנו, וזה פשוט.

טו] ועיין מה שכתבנו לקמן [מנחה מ"ה אות א'] בשם הר"מ כאן פ"ד ה"י, דאין אדם יכול למכור עבד עברי ולא ליתנו לאחר וכו' שנאמר לעם נכרי לא ימשלו וגו'. נראה דוקא בעל כרחו של העבד, אבל אם העבד מקיים ליה לא נקרא ממשה אלא האדון, אך לנאורה זה פשוט דהוי ליה כמוכר עבדו, אך נראה כיון דרבו מכרו בהסכמתו ואין זה נקרא ממשה אלא האדון לא נפקע מעליו אפילו אלא רבו שם דין מכרוהו בית דין, דמותר בשפחה כנענית ונראה ויבאר הדינים, דיש חילוק בין מכרוהו בית דין למוכר עבדו עיין ר"מ כאן פ"ג, כן נראה לי לנאורה, ומ"מ ז"ע.

ועיין משנה למלך כאן פ"ד ה"ב, האריך אב"ט על לעבד מעות אי כופין אותו לפדות עבדו מהאדון משום פגם משפחה, עיין קידושין י"א ע"א, ודעתו דכופין את העבד, ע"ש.

טז] ומכרוהו בית דין זה שאמרנו ודברנו בו עד כאן יש עוד דין, שאם הגיע סוף שש ונשאר עוד שנה פרוטה להאדון עליו

והעבד אומר ששאו רואה לנאח, נראה ונקנה דבריו וזו ועוד את רבו עד יובל. ועיין ר"מ כאן פ"ג ה"ב דברים דברים, דלריך שיהא לו שפחה כנענית וזנים, וגם לרבו נריך שיהא לו אשה וזנים, ועיין משנה למלך שם ה"א ד"ה היתה, שאפילו אם יש לו רק בן אחד שייך לומר להבטיח את אשתו ואת בניו. וגם אם הרב יש לו רק ארוסה אינו נראה, כי כהני [דברים ט"ו, ט"ז] כי אהבך ואח ביתך, וכל כמה דלא כתיב לה לא ימקרי ביתו כמבואר ביומא י"ג ע"א. ונריך שיהיה אובד את רבו ורבו אובדו. ושניהם יהיו בריא, אבל אחד חולה ואפילו אם שניהם חולים אינו נראה, עיין כסף משנה שם. ונריך שיאמר העבד שחי פעמים, וקודם שכלה זמן עבודה, אבל אחר שש לא מהני אמירתו, וכן אם הוא סוף העבודה שאין זה שנה פרוטה הוי ליה כלאחר שש. ודעת רש"י קידושין כ"ב ע"א ד"ה הכי גרסינן אמר רבא, דהשתי אמירות שהיינה אחד קודם פרוטה אחת והאחד לאחר שהחיל השנה פרוטה דלא נשאר שנה פרוטה, ודעת הר"מ כאן ה"י דהשתי אמירות שהיינה קודם החלת פרוטה אחת, ועיין לחם משנה ומשנה למלך באריכות שהקשו על הר"מ. והרע"ה נריך שיהיה בראשון עבדו ולא על ידי שליח, ונוקב את אונן הימנית, ונריך שיהיה הרע"ה ביום [כסף משנה שם ה"י]. ועבד עברי כהן אינו נראה, דנעשה בעל מוס. והרע"ה נריך שיהיה מביאו לבית דין של שלשה היינו פסוקים ואומר לפניהם דבריו, והרע"ה היא בלתי כשהיא עומדת, ונריך שיהיה המלך של מלכות, ע"ש ואין כאן מקום להאריך.

ועיין רש"י ה"ל שכתב וזה לשונו, כשמגיע להחיל לסוף פרוטה אחת וזה לפי חשבון גרעונה וכו', וכן הוא כאן בר"מ ה"י שכתב, כיצד, כגון שנשאר מן היום שנה פרוטה מדמי מכירתו וכו'. מבואר מדבריהם אף דהעבודה עד סוף היום יותר מפרוטה מ"מ כיון דלא נשאר מדמי המכירה פרוטה, הוי ליה כלאחר שש ואינו נראה, כמו שכתבנו למעלה [אות י"ד בדרך הרביעי ד"ה גו"כ] דבגרעון מחשבין להקל, עיין לעיל, ואם נשאר לפי ערך הגרעון פרוטה רק העבודה אינה שנה פרוטה, אינו נפק"מ דמחשבין להקל, ממילא הגרעון ג"כ אינו פרוטה, אך אם העבודה יותר מפרוטה, אם לפי הגרעון מדמי המכירה אינו פרוטה, [דמין] אינו נראה דלא הוי עבד כיון דלפי דמי המכירה לא נשאר פרוטה לפי ערך הגרעון, ובדאי יא' להם דין זה מאתה מקום.

טז
סוף
פרוטה
אחרונה

לז) ראה הערה ל"ב.

למכרוהו בית דין, והדברים שהוא נקנה בהם.

והנה מבואר במשנה קידושין י"ד ע"ב

דהנרצא קונה את עבדו ביוצא

ובמיתת האדון דאין עבד אפילו את הבן,

ובש"ס שם כ"א ע"ב יליף לה מקרא, ע"ש. ולא נזכר במשנה דקונה עבדו

בגרעון כסף, ומכאן הוכיחו הראשונים דנרצא אינו קונה עבדו בגרעון כסף,

ובמס' ר"י שם ד"ה וקוניה, מביא דעת רבינו חס' כיון דאין נקנה בכסף אינו

יוצא בגרעון כסף. ועיין משנה למלך כאן פ"ג ה"ו, שכתב דלדעת רבינו חס' יוצא

בשטר שחרור, ודעת רבינו ישעיה דהטעם הוי משום קנס דלא יזכה לו החורה

יאלה אחרת, ולפי זה אינו יוצא בשטר גם כן. ועי"ש בר"מ שכתב נמנא למד

שהנרצא אינו קונה את עבדו אלא ביוצא ובמיתת האדון, מבואר בדבריו דשלל

כסף ושטר כדעת התוס' ר"י, וכן כתב בעל משנה למלך.

וכבר כתבנו לעיל [אות י"ד בדרך הרביעי ד"ה ויאלה וז], דנראה לי דמיון

במשנה אינו מבואר רק יציאות ששה בעל כרחו של אדון, כמבואר

שם בחוס' ט"ז ע"א ד"ה אמר רבא, א"כ הא' דלא חנא נרצא שו"א בגרעון

כסף, דנאמח אינו יוצא או כסדרת רבינו חס' או כסדרת התוס' ר"י, וזה דוקא

בחורג גרעון דהחורה וזכה לעבד עברי, אבל אם הנרצא נותן כסף לאדון

מדעת האדון דזה הוי קנין כסף דמהני גם כעבד כנעני וגומר השחרור, א"כ

נרצא קל וחומר מעבד כנעני, כמו שפירש רש"י שם ד"ה גופו לענין שטר

שחרור, על כן נקנה בכסף מדעת האדון, כי ידוע דעבד כנעני יותר קנוי לרבו

מנרצא, כי גם נרצא אין ידו כד רבו כמו כל עבד עברי. וכן דבשטר שחרור דכתב

המשנה למלך דלרבינו חס' יוצא בשטר שחרור, אך לרבינו ישעיה כיון דהחורה

נקנה, אף בשטר שחרור [אינו יוצא], אינו מוכרם לפענ"ד, דדוקא בגרעון

קנסה אותו החורה דגרע מעבד עברי הנמכר לשנים, אבל מ"מ הוא קל

וחומר מעבד כנעני, ובעבד כנעני גם כן מהני שטר שחרור, ומהמשנה אין

ראיה אלא שאינו יוצא בגרעון כסף דחשיב ליה בני עבד עברי, אבל שטר לא

חשיב כלל במשנה, על כן נראה לענ"ד דלא גרע מעבד כנעני דיוצא בכסף

ובשטר, רק בגרעון כסף אינו יוצא כמבואר במשנה, ונריך לומר כסדרת רבינו

חס' או כסדרת רבינו ישעיה, אבל בכסף מדעת האדון וכן שטר שחרור למה

אינו יוצא הנרצא כמו עבד כנעני. אך מדברי הר"מ ה"ל נראה דשלל כל

הקנינים, וז"ע, נהי מדלא הביא כסף אין ראיה, דמייירי בגרעון כסף קנסה הללו

ובגרעון אינו יוצא, אך שטר כיון דחמדי הוא מדעת האדון ועבד כנעני יוצא בו

למה לא יקנה עבדו בשטר.

ואפשר לומר גם כן, לפי מה שכתבנו לעיל [אות י"ד בדרך החמישי ד"ה

אך נאמח] דיוצא עבד עברי בשטר קנין ג"כ, א"כ עבד כנעני

דאינו יוצא בשטר קנין, א"כ לא זכה החורה לנרצא ג"כ, אבל אם הוא שטר

שחרור גמור ונכתב לשמה ותלוש דמהני בעבד כנעני, מועיל גם כן בגרעון,

והדברים יריבם ביאור רמב"ם ופשיטתו הש"ת אבארא א"ה.

[יז] נ"ד כה דברנו מדמי מכרוהו בית דין, ובאן נמחל עבדו ידיו מוכר

עבדו. אחד מישראל שהעני נמנה לו החורה רשות למכור עבדו

לישראל או לגר זר, ואינו רשאי למכור עבדו ולהעניע המעות או לקנות בהם

סחורה או ליחסם לבעל חוב אלא אם כן נריך לאכלן בלנד, ואינו רשאי למכור

עבדו עד שלא ישרא לו אפילו כסות ואחר כך ימכור עבדו, כן הוא בר"מ כאן

פ"א ה"א מהספרא [בהר פרק ו']. ועיין עוד כאן בר"מ ה"ג, דהמוכר עבדו

אינו רשאי למכור עבדו לגוי ואפילו לגר חושב, ואם עבד ומכר עבדו אפילו

לעבד כוכבים עבדו הרי זה מכור, שנאמר [ויקרא כ"ה, מ"ו] או לעקר וגו',

והנה כאן לענין מכירה לגוי שכתב הר"מ בדעבד מכור כמו שכתב בחורה

לעקר וגו', והכסף משנה לא הראה מקום דין זה שאינו רשאי למכור עבדו לגוי,

ובנאמח הוא ג"כ שם בספרא. ובדינים הקודמים שכתב הר"מ ג"כ מהספרא

דאינו רשאי למכור עבדו עבדו וזהו עבדו, לא כתב היאך הדין אם

עבד ומכר את עבדו אי מכור בדעבד, ולענ"ד אינו מכור כלל, דבנאמח אינו שלו

שימכור עבדו לעבד כי שטר יתבצר קודם, שנאמר [שם כ"ה, נ"ה] כי לי בני

ישראל עבדים, עבדי הם וכו', אך דהחורה נמנה לו רשות למכור עבדו, אבל

במקום דלא נמנה לו החורה רשות היאך יכול למכור עבדו כן הוא אינו שלו

שיהיה לו רשות על עבדו, וכעין זה איתא בר"מ פ"א משמיעו ויובל ה"א, אם

עבד ומכר הארץ לזמיתות לא הועילו מעשיהם, ועי"ש במשנה למלך אפילו

הסנה שלא מחזור ביוצא לא מהני כי הארץ לדי יתבצר, ויותר על זה, אבל מה

לח) וכ"כ בתוס' ב"מ ק"ב ע"א ד"ה חזור. (מנחת).

שלא ניתן לו רשות
בדינים שלפני
ומבואר מד
אכיל

וכדומה, ונהי לא
רשאי למכור עבדו
דאף לדבר מזה
לא חייבה לבעל
ס"ד, א"כ אין כ

הר"מ וכתב דאין
דוקא לענין אכיל
בבא ברמא י"ג ע"ב
עבדו בעבד עברי
נקדושין כ"ב ע"ב
לעשות עבירה, ו

להדיא דאף מש
אושפזיכיה דרבי
לישא שפחה, והק

ותירך דהיה יכול
כנענית, וכן כתב
אסור ג"כ אפילו
במקום דלא נתנו
מומר, ופותרים
הקשו דימכור ע

נר צדק [יח] ודוקא

וד

אשה

והנה מכרוהו

סוטה

אם היא גדולה

בית דין אינה מ

אניה, אבל דער

משנה למלך ש

ע"א ע"א, אך

שמציאת עבדו

הכי דמי, אי

איתיה לאב וכו'

כתבו התוס'

[מכלתא משכ

הרמב"ן הוא

נונה, דמוכר

שפחה היכי ד

די קטן, ואס

לעבדו ולשפח

נקוד דרבנן,

לדינא דכדבר

ולחומר

ע"א, הא דא

היינו שיש לה

לדברי הרמ

ע"ש, ודעת

כופה אותו

יוצארו לקמן

אין ידו כד

והיא גדולה,

לט) ובתוספת

מכר הרי זה

מ) וע"ע במ

משפטים, מצוה מב, דין עבד עברי

רכה

שלא ימנע לו רשות אינו שג, אך נגזר בפירוש כחצה החורה למכור דיעבד, אבל
דברים שלפני זה אפילו בדיעבד אינו מכור (ש), קן נראה (ענ"ד).

וְנָהִי לְאֶחָד מֵהֶם שֶׁכָּחַשׁ לְאִינוֹ

וְשֵׁי לְמִכּוֹר עָנְמוּ וּלְיִתֵּן לְכַעַל חֹב, מִבּוֹאֵר
וְשֵׁי לְמִכּוֹר עָנְמוּ וּלְיִתֵּן לְכַעַל חֹב, מִבּוֹאֵר

וְכַתֵּב דְּאִינוּ רֵשָׁאִי וְכו' אֵלֶּה אֵם כֵּן צִרִיךְ לֵאכֻלָּן בְּלִבָּךְ מִמְּוִלָּה מִזֵּדָה

ר"מ וכתב דמינו רשאי וכו' אלא אם כן נריך לאכלן בלדד, ממילא מבוא

[illegible]

ידושין כ"ב ע"ב אהן ששמה כי לי וכו', אע"ג דהמזוה גדולה וכוסין אח רב

[illegible]

א שפחה, והקשה רש"י היאך נתן לו ענה למיעבד איסורא כדי לישא שפחה

ויש, וכן כתבו חוס' שם ד"ה אלא. ולפי מה שכתבנו קשה, דלמכור עמ' עמ' אצלנו לדבר מזה, וכן למי מה שכתבנו אצלנו.

קום דלא נמנה לו החורה רשות, על כרחק רריך לומר דסברתם דמקום מנהג

וְיִדְמֹכּוּ עֲלֵמָם וְחִירְלוֹ חִירְלוֹ אַחֵר, עִי"ש, נִרְאָה ג"כ דִּמְקוּס מְלֹה מוֹחֵס לְמַרְבֵּה חֲזָקוֹ יִשְׁמַח בָּהֶם

יִשְׂרָאֵל, אֲבָל גַּר נָדָק אֵינוֹ מוֹכֵר עֲלָמוֹ כְּמוֹ שְׂאִינוֹ נִמְכֵּר עַל פִּי

בית דין דלענין וטב מן משפחתו, ועיין נעיל [אות ו' ד"ה
ודוקא] גבי מכרהו בית דין, ומוכר עצמו שזה לו.

קוטה כ"ג ע"א כמו שכתבנו לעיל [אות ז']. ואם אשה מוכרת עצמה

אין אינה מוכרת ענמה, ואין דין מכירה באשה רק בקטנה שנמכרת על ידי

למִן שֶׁסֶה הָיָה קִצֵּה סִימָה לְדַעַת הָרַמְבַּ"ן מִבְּנֵי מַלְיָא פֶּרֶק אֶחָד נֶשֶׁךְ

ת ע"ה, אך תמה עליו מסוגיה דרבנא מליעא, דמבואל במשנה י"ב ע"ה

ללא וכו', ולדברי הרמב"ן משכח לה דהיא גדולה ומכרה עמה, וכן

אם משפטים פרשה ג' דאין אשה מוכרת ענמה, עי"ש, אבל לדברי

ואחרי כן יצא מן המדבר ויבא אל יריחו ויבן שם מצודתו ויחיה שם ימים רבים ויהי עיר יריחו חסותו ויהי עיר יריחו חסותו ויהי עיר יריחו חסותו

וְיָדַעְתָּ דְּמִי אֵי דִּלְחִיָּה שְׂמִי שְׁעֵרוֹת וְכו' אֵלֶּה לֹא דִּלְחִיָּה וְכו' וּמוֹכֵן עַל
וְאִסְתִּינֵה דְּדִרְדְּרוֹ מִזְרוֹן עַל דְּבִי הָיָה וְכו' שֶׁ לִּמְיוֹן מִשְׁנֵה שְׁנֵי דְּלֹאמֶר

לשפחתו העצרים, ומקשה ג"כ הש"ס כזה ומחרך דמיירי צענץ שאינו

בדרנאן מוזיאן על די קטן, ע"ש, ולדברי הרמב"ן אין כאן קושיא

והוכחה כלל דמייני בגדולה במוכרת ענמה (מב).

קשה] נשם הרמב"ן עלמו הוצאו דבריו ברש"א קידושין ט"ז
לדמריין שם דעבד עברי רריר שטר שחרור מטעם דגופו קני לו,

ל' קיין ממון וקנין איסור דמוחר בשפחה כנענית, וכח הרש"א
דמב"ן מוכר עמו אינן יוצא חוץ לו דאין רבו מוסר לו שפחה כנענית,

גם הריטצ"א שם [ט"ו ע"א ד"ה מיד] אפילו מוכר ענמו דאין רבו

מִן הַיָּד [אות כ"ד], וְאֵע"פ שֶׁישׁ לַחֲדוֹן בַּעֲבַד עֲבָרֵי קִנְיֵן הַגּוֹף מ"מ

בדאי לדברי הכל חסורה לישא עבד כנעני, כי דוקא שפחה כנענית

פּתא ערביִן פֿ"ה ה"ג איתא, אין אדם רשאי למכור וכו' אלא א"כ העני, ואם

מכור. (מנח"ס, לבנת המנחה).
מצוה הבאה אות א'.

ענין קנינו

This is a scan of a blank page from a document. The paper has a light beige or off-white color with a slightly textured appearance. There are no markings, text, or illustrations on the page.

10

ייתר
חשב
שנים

ואכתוב

החילוקים שבין מכרהו בית דין למכור עצמו, ומדע דלשאר דברים שלא ביארנו הם שווים. והנה החילוקים הם, דמכרהו בית דין נמכר לשם ולא יותר על שם דך הוא גזירת הכתוב, וכן אינו נמכר לפחות משם כמבואר בקידושין י"ח ע"א ונמכר כולו ולא חציו ע"ש כרש"י. ומוכר עצמו מבואר בגמרא שם י"ד ע"ב דנמכר לשם יותר על שם, ופירש רש"י אם הסנה לימכר לעשר שנים, ואינו מבואר בדבריו אם יכול למכור עצמו לפחות משש שנים, וכן הר"מ כאן פ"ב ה"ג כתב דמוכר עצמו יכול למכור לעשר שנים, ואינו מבואר אם יכול למכור את עצמו לפחות משש, אך הרשב"א שם ד"ה דתנא כתב בפירוש דמוכר עצמו בראשו תליא מילתא הן לפחות משש והן ליותר משש, ועיין משנה למלך כאן הביא זה וכתבו בשם מהרש"ט [מהדורה שניה דקוגות עבד עברי ד"ה נמכר לשם], ואינו חתם ידי כעת.

מכירת
חציו

והנה

לעיל [אות ח'] גבי מכרהו בית דין, פלפלתי אם עבד עברי נמכר חציו, ע"ש באריות, ובמוכר עצמו אפשר אם נאמר דנמכר לפחות משש גם כן, א"כ אפשר דלא דרשינן כלל ונמכר כולו וכו', הכי נמי יכול למכור עצמו חציו, אבל אם נאמר שלא כדעת הרשב"א ואינו יכול למכור עצמו לפחות משש, א"כ אפשר דדרשינן כאן נמי ונמכר כולו וכו' ואינו יכול למכור עצמו חציו שלו. ומ"מ אפשר אפילו אם נמכר לפחות משש ג"כ, היינו דכאן לא כתבה הסורה דין שם ובראשו תליא, וכל מכירה היא ליה כולו אפילו לשנה, אבל מ"מ דרשינן ג"כ ונמכר ולא חציו, וכאן גבי מוכר עצמו נמי כתיב וכו' יומך וגו' ונמכר [ויקרא כ"ה, ל"ט], וכל נמי לדרוש ונמכר כולו ולא חציו. ועיין משנה למלך כאן מה שהקשה, ואינו מבין התחלת קושיתו, דגבי מכרהו בית דין דגזר הכתוב דיהיה נמכר לשם א"כ דרשינן שפיר דפחות מזה הוא ליה חציו, אבל מוכר עצמו דגזר הכתוב דיכול למכור עצמו בראשו לא שייך חציו כלל, רק כמו שזכרנו לעיל אם מוכר חציו גופו, כאן נמי הדין כן לכולי עלמא דכתיב ונמכר וגו' ולא חציו כמו גבי אשה, עיין לעיל [שם], ואפשר דזה כונה המשנה למלך ג"כ. ושוב ראיתי בספר המקנה [כ' ע"ב ד"ה ארן], דכתב דמסופק אם שייך נמכר עצמו נמכר לתאנא כיון דנמכר פחות משש, ואין לי פנאי לעיין בדבריו.

בסמ"ח
וזמן
עבודתו

ואם

מכר עצמו סתם, מדברי רש"י הנ"ל שכתב על יתר משל דלס התנה, ולא על נמכר לשם, נראה דסתם עובד שם, וכן כתב הרשב"א שם בשם רש"י, ועיין כאן במשנה למלך דבריהם, וכן נראה מדברי הר"מ הנ"ל. אבל דעת הרשב"א דבסתם נמכר עד היוכל, ותנאי נריך בין לפחות משש בין לשם ובין ליתר אבל כסתמא נמכר עד היוכל, עיין משנה למלך כאן. ובה"ד כתב הר"מ, אחד המוכר עצמו או מכרהו בית דין וברח חייב להשלים שם, מבואר להדיא בדבריו דגם נמוכר עצמו בסתם עובד שם, מדכלל מוכר עצמו עם מכרהו בית דין, ואפשר דקבירא ליה דסתם נמכר עד היוכל אך פחות משש לא מהני, אך נאחזת מדברי הר"מ נראה דענת רש"י דסתם נמכר לשם וגם אינו יכול למכור עצמו לפחות משש.

יציאותיו

והנה

מוכר עצמו ג"כ יואל בשנים או בשם לפי השיטות שכתבנו או לפי השנים שקצב, ובכללות השנים יואל לחירות בלי כסף ובלי שטר שחרור. וגם כן יואל ביוכל, אפילו מכר עצמו לעשר שנים ופגע בו היוכל בשנה ראשונה דין זה, וז"ע דילמא הא דכתיב בתורה [ויקרא כ"ה, מ'] עד שנה היוכל דמוכר עצמו יואל ביוכל, דוקא בנמכר סתם לשיטת הרשב"א שכתבנו דאפילו נמכר הרבה לפני היוכל סתמא נמכר עד היוכל, ועל זה גלי קרא דביוכל יואל, או לשיטת רש"י דבסתמא נמכר לשם גלי קרא דבחוק שם אם פגע בו היוכל יואל כמו מכרהו בית דין, אבל אם בפירוש מכר עצמו לעשרים שנה למה דקיימא לן דנמכר יתר על שם, אפשר דאין היוכל מוציא, ודומה למה שכתב הר"מ פ"יא משמיטה ויוכל ה"ב, דמוכר שדהו לששים שנה אינו יואל ביוכל, דדוקא בנמכר לנתיבות או בסתם יואל ביוכל אבל לזמן קצוב אינו יואל ביוכל, ע"ש, אם כן הכא נמי דילמא דוקא בסתם יואל ביוכל אבל לזמן קצוב אינו יואל ביוכל, דזה לא מוכח מקרא דעד שנה היוכל, ואף שגבי שדה מבואר טעם לזה, ע"ש בזה מציעא פרק האומנין ע"ט ע"א, מ"מ מנלן כאן דין זה, דילמא כמו הסתם דוקא בסתם אבל לא במפורש, ועיין משנה למלך כאן ה"ג מה שכתב בדעת הרא"מ [ויקרא כ"ה, מ']. ואינו חתם ידי.

בגרעון
כסף

וכבר

בארנו דיואל בשנים וביוכל ובגרעון כסף כדן מכרהו בית דין. ועיין מה שכתבנו לעיל [אות י"ד דרך הרביעי], דגרעון כסף היינו בעל כרחו דאדון, אבל מרעון האדון הוא מדין כסף דיואל לחירות כמו עבד כנעני וקל בשטר וחומר מעבד כנעני. וגם יואל בשטר שחרור, ולהרמב"ן קידושין ט"ו ע"א ד"ה

מג) ובשיטה לא נודע למי שם, כתב דמפריש"י נראה שיכול למכור עצמו לפחות משש.

במחילה

ואח אומרת, שכתב דגופו קטני היינו מטעם שמוכר בשפחה כנענית, וא"כ לדעת הר"מ שפקק כאן פ"ג ה' ג' ו"ב, דמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית, א"כ אין גופו קטני וסגי במחילה בעלמא דאמר ליה באפי תרי זיל, אך מדברי הר"מ פ"ב הי"ב אינו נראה כן, ואריך לומר דקבירא ליה דכלל ענין גופו קטני כיון דאינו יכול לחזור כסדרת קלם ראשונים דלא סבירא להו כסדרת רמב"ן. ואם נאמר דמחילה מהני, מ"מ דוקא בראשו העבד, אבל אם עבד אינו רואה לא מהני מחילה כי מחנה אינה בעל כרחו, אך שטר שחרור מהני אפילו בעל כרחו כמו בעבד כנעני, ודוקא אם נכתב לשמו ובתלוש, אבל אם לא נכתב לשמו הוא ליה כמו שטר קנין וג"כ לא מהני בעל כרחו דעבד רק מרצונו, עיין מה שכתבנו לעיל [אות י"ד דרך החמישי] ותלמד לכאן ואין צורך לכפול.

במחילה
האדון

וגם יואל במתח האדון בלא כן, דאינו עובד שאר היורשים רק לכן, ונמכר לגר דקד אינו עובד את הבן ג"כ, כמו מכרהו בית דין. והנה מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, ודעת הר"מ [כ"ה] שאסור בשפחה כנענית, והרשב"א קידושין ט"ו ע"א ד"ה מוכר, מחיר רק דאין רבו יכול לכופו על זה, ועיין משנה למלך כאן ה"ג. ומוכר עצמו אינו נרצע גם כן. ומוכר עצמו אין מעניקין לו, ודין העניקה יבואר במקומו [מנחה חפ"ב] א"ה. ויתר הדברים, מה שיעבוד עמו ושאר דברים שזה למכרהו בית דין.

תנאי
שיעבוד
ליושר
ולאחור
היובר

ובראה דאפילו אם המוכר עצמו מכר עצמו בפירוש לעבד ליושר אחר חזן מבין לא מהני, כיון דהמורה לא נתנה לו רשות על זה, רק הוא כמוכר עצמו להיושר, ואם הוא בדרך שמהני הקנין, אבל תנאי שמוכר עצמו שיעבוד ג"כ ליושרים לא מהני, כן נראה לי פשוט. ופשוט ג"כ דלא מהני תנאי שאל יאל ביוכל, כמו שכתב במשנה למלך פ"יא משמיטה ויוכל ה"א לענין שדה בשם הנמוקי יוסף [ב"מ ל"א ע"א מדפי הר"ף ד"ה ע"מ], והטעם דאין לו זכות שנאמר [ויקרא כ"ה, כ"ג] כי לי הארץ, הכי נמי נאמר [שם כ"ה, נ"ה] כי לי בני ישראל עבדים, ועיין מה שכתבנו לעיל [אות י"א] ג"כ, ופשוט.

מוכר
עצמו
לגוי
קניין

[כ] ונעך כאן בארנו דיני מוכר עצמו לישראל, וכאן באבאר דין מוכר עצמו לגוי או לגר חושב, ואף דלכתחילה אסור למכור עצמו לגוי, דיעבד מכור כמו שמבואר בתורה. והנה בר"מ כאן פ"ב ה"א התחיל דעבד עברי בין מכרהו בית דין ובין מוכר עצמו נקנה בכסף ובשטר, ואחר כך בה"ו כתב דין הנמכר לגוי ולא חילק, נראה מדבריו דאף הנמכר לגוי נקנה בכסף ובשטר, אבל בתוס' קידושין י"ד ע"ב ד"ה הואיל, כתבו בשם רבינו חס דאין עבד עברי נקנה בשטר לגוי רק בכסף לחוד, ע"ש, וז"ע שלא העירו האחרונים מדברי הר"מ, עכ"פ מדבריו נראה שאין חילוק ונקנה בכסף ובשטר לגוי גם כן.

יציאת
שש

והנה לעיל [באות הקודמת ד"ה ואם], כתבנו דהמוכר עצמו לישראל סתם, דעת רש"י דעובד שם וכן דעת הר"מ, ודעת הרשב"א דעובד עד יובל, ונמכר לגוי סתם נראה מהש"ס דעובד עד היוכל, דמבואר להדיא שם ט"ו ע"ב דאינו יואל בשם, וכן הוא בר"מ כאן פ"ב ה"ב (ה"מ) גבי גרעון כסף, אחד מכרהו בית דין ואחד מוכר עצמו הרי זה מגרע מפדיונו וכו', כ"ז הרי שמכרהו בששים דינר ועבד ארבע שנים נותן עשרים דנרים ויואל, כלל מוכר עצמו עם מכרהו בית דין, נראה מדבריו דנמכר לשם, ואחר זה פרט הנמכר לעובד כוכבים מגרע פדיונו לפי השנים הנשארות עד היוכל, ולא צייר בזה אחת, מבואר מדבריו להדיא דנמכר לגוי הוא תמיד עד היוכל, ולהרשב"א שכתבנו לעיל [שם] דקבירא ליה דמוכר עצמו יכול למכור עצמו לפחות בשש בפירוש, מסתברא דנמכר לגוי לא גרע ויכול להשתנות בפירוש כמו שיראה, רק כסתמא עובד עד היוכל לדברי הכל, עיין ש"ס ור"מ, זה דרך אחד שיואל ביוכל, וגם בשנים אם קצב כמו שכתבנו.

שולוח
ביובל
ע"י הגוי

ואנני מסופק, לפי מה שכתבנו לעיל [אות י"ד דרך השני] בשם הר"מ פ"א משמיטה ויוכל ה"ג, דשלשתן מעבדין ביוכל, ושילוח עבדים מעבד עיין ראש השנה ט' ע"ב, ושם מבואר אי ליכא עבד בכל ישראל אין יובל חל כלל, עיין לעיל, או אם יש עבד והאדון אינו רואה לשלחו לא חל יובל כלל, אי עבד עברי הנמכר לגוי הוא בכלל שלוח עבדים לענין יובל, כגון אם אין בכל העולם עבד לישראל רק עבד עברי הנמכר לגוי, והגוי משלח אותו אם חל יובל. ולכאורה כיון דליפנין שם מיוכל היא, וקאי על וקראתם דרור וגו', א"כ וקראתם נאמר לנוכח לישראל אבל לא גוי, א"כ גוי לא מעלה בענין זה, ואם אין עבד בישראל אין היוכל חל, ואם כן ככהאי גוונא אם אין היוכל חל אינו יואל מהגוי, ומ"מ ז"ע בדבר זה, ובמנחות יובל [מנחה של"ה אות ב'] יבואר א"ה.

מדר) כ"ה בר"מ שם ה"ו, דהמוכר עצמו לגוי אינו יוצא אלא ביובל.

ומוכר עֲמֹו ונמכר לגוי להדינא שיואל בהם, ומבואר דיואל בשטר. ונראה לענין לדעת רבינו חס שהנחיל לעיל [אות כ'] דאין עבד עברי נקנה בשטר לגוי, דגויס לאו בני שטרל ניהו דלינא בחורא גיטין וקידושין, עיין קידושין י"ד ע"ב מוס' ד"ה הואיל, אינו יואל בשטר שחרור ג"כ. ונראה לי, לפי מה שכתבנו לעיל [אות י"ד] בדרך החמשת' דיש שני מיני

שטרות, שטר קנין ושטר שחרור לשמו ובתלוש, ופסק"מ לענין בעל כרחו של עבד, דשטר קנין לא מהני בעל כרחו ושטר שחרור מהני בעל כרחו, עיין לעיל, נראה, לדעת רבינו חס דאפילו בקרקעות אין דין שטר לגוי דהיינו אף שטר קנין, א"כ לא מהני שטר כאן אפילו מראון העבד דגם שטר קנין לא מהני, אלא אפילו לשיטת הסוברים דגם גוי קונה בשטר, ואין כאן מקומו, מ"מ נראה לי דוקא מראון העבד דעכ"פ הוי כמו שטר קנין ומהני, אבל בעל כרחו דעבד שארץ שהיה לשמו וכו' דיליף מגט, נראה לענין דלא מהני שטר זה בגוי, דליהיה בחורא גיטין וקידושין, ושחרור זה הוי כעין גט אשה ולא מהני כלל בגוי, ויבואר לקמן א"י"ה בפרשת בחר [מנחה שם"ו אות ג'] החלק הראשון, ומתלה לאל הא דבר ברור. וא"כ דין שטר בנמכר לגוי אינו ברור, אף דבר"מ נראה דשטר מהני כמו שכתבנו, אפשר דוקא מראון העבד דהוי שטר קנין, ושטר קנין מהני לדעתו גבי גוי נמי, אבל בעל כרחו דלרצון לבא מכא שטר שחרור נראה דלא מהני, מן למכס וגוי.

במיתת האדון

ויוצא גם כן במיתת האדון אפילו הניח קן, דכן הוא גזירת הכתוב דאילו עבד אמ הנן. א"כ יואל בדברים שביארנו לעיל.

באשה

[כה] וברר כתבנו [אות י"ח] ד"ה והנה מכרוהו] לדעת הרמב"ן דין מוכר עֲמֹו נהג גם באשה, דינה שזה לאיש ונמכרת לגוי ג"כ ואין שום חילוק.

שעבוד בן חורין

ומבואר בר"מ כאן פ"א ה"ח, מלך שגור של מי שלא ימן המס הקצוב וכו' ישמעאל לזה וכו' הרי זה מותר להשתעבד בו יותר מדאי, ומקור דין זה בבבא מציעא פרק אחרון נש"ע ע"ב. ונפסק"ה דכח דדינא דמלכותא דינא לעבד כעניי הנלקח דדינא דמלכותא הוא כעבד כעניי לכל דבר, ועיין כסף משנה שד"ן מנאור להדיא ביבמות מ"ו ע"א, דרב פפא הוה מספקא ליה אי דינא דמלכותא דינא להיות נקנה לו, ופשיט ליה דדין המלך דין וגופו קניו לו ורצין גט שחרור, ומיירי שם שנקנה גוי בדין המלכות דינו כעבד כעניי לכל דבר, וכן פירש רש"י שם ד"ה דיהבי, דקנו נכרים דדינא דמלכותא, ע"ש, אבל הריטב"א שם ד"ה חזי מר, כתב דסוגיא דגמ' מיירי בישראל הנלקח דדינא דמלכותא ורצין גט שחרור כי גופו קניו לו, ואינו יואל אף כינול, אף אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, ומוך לזה גופו קניו דהיינו דלא מהני מחילה רק גט שחרור. ופשוט לדעת הריטב"א אף אם נאמר דסובר כדעת הר"מ כאן פ"א ה"ב דאין דין מוכר עֲמֹו נהג באשה, מ"מ דוקא מוכר עֲמֹו, אבל כאל דהטעם מחמת דין וחוק המלכות כדאמר רב שש מוהר"ק י"ה דהני בטפסא דמלכא מנח וכו', אין חילוק בין איש לאשה כי דין המלכות הוא דין. ולכאורה נחשור קושית המשנה למלך ומה שהקשינו לעיל [אות י"ח] מה מקשה הש"ס האי שפחה היכי דמי וכו', דילמא מיירי באמה הנמכרת על פי דין המלכות גדולה ג"כ נמכרת ושוה לעבד, ולא הוי זו ואין לרצון לומר זו דבאמת משמיענו החידוש דאמה הנמכרת דגופה קניו ואפס"כ מוכן על דיה, וספר הריטב"א איינו חתח ידי כעס. וראיתי ברשב"א ביבמות מ"ו ע"א ד"ה דיהבי וזו, שפירש ג"כ כן דישאלים הוו וגופם קניו מחמת דין המלכות, וכי נפקי לריכס גט שחרור, ע"ש. ולומר דדין המלכות אלים ביותר דהו עבדים כנענים וידם כיד רכס אף שהם ישראלים ואין יכולים לזכות על ידם, דבר זה י"ע.

קנין הגוף בגוי

ובבסוף משנה כאן פ"ט ה"ד, מסופק לדעת הר"מ דכח דדין עבד כעניי דגופו קניו לו, אי דוקא בישראל הקונה גוי כיון דיש לו קנין הגוף בגוי על פי דין החורה, כמבואר שם ביבמות מהם מקנו אדם קונים מהם, א"כ דדינא דמלכותא יש להם נמי קנין הגוף, אבל הגוי שנקנה גוי בנמכר מעֲמֹו על

מהו ועיין בהערה ד' לחינוך כאן.

שאיין האשה קונה עבד עברי. (ב) ודוקא בזמן שישראל שרויין על אדמתן, שכן בא הפירוש המקובל שאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיוכל נוהג [ערכין כ"ט ע"א], ומפורש הוא שדין היוכל אינו אלא בארץ.

(ג) ועובר עליה ולא עשה לעבד מה שכתוב בו ביטל עשה, וגם מלמד נפשו להיות אכזרי, וכמעט שמעיד על עצמו שאינו מבני ישראל, כי הם רחמנים בני רחמנים.

ג. מפני החשד הוא, וכדאיתא בגמ' [בבא מציעא ע"א ע"א], ומשכחת לה בנקבות בפרות מתשע שנים, וכמו שכתב הרמב"ם סוף הל' עבדים [פ"ט ה"ו], וראה מנ"ח אות ז'. ואני מסתפק בזה, לפי שהמחבר כתב לקמן סי' שמי"ז שמצות לעולם בהם תעבדו הוי אף בנקבות, שאם עברו וקנו אסור לשחררם אלא ימכרו אותם, בעבד עברי היכי לדיינות דייני, למכרו אינו רשאי דכתיב [שמות כ"א, ח'] לעת נכרי, והוא הדין לעבד עברי, וכמו שכתב הר"מ [הלכות עבדים פ"ד ה"ח], ואולי כופין אותה לשחררו, והדבר צריך תלמוד. ועיין לקמן פרשת ראה סי' תפ"ב [במצות העניקה לעבד עברי שנוהגת אף בנקבות] [משנה למלך]. וראה מנ"ח אות ט'. ד. שנאמר [ויקרא כ"ה, י'] וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה דוקא, וגם שלא יהיו מעורבים אלא יושבים בתקנתם, ובזמן שהיוכל נוהג בארץ נוהג בחוץ לארץ שנאמר ויכל היא, כלומר בכל מקום, ובזמן שהיוכל נוהג נוהג דין עבד עברי. חינוך לקמן מצוה ש"ל. ובס"מ להר"מ מ' רל"ג: ודע שדין עבד עברי ודין אמה העבירה אינו נוהג אלא בזמן שהיוכל נוהג. וראה מנ"ח אות כ"ו. ה. ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגוים עובדי עבודה זרה, אבל ודעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקדוש ב"ה טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים, ורחמנים הם על הכל. רמב"ם שם.

פי דיני החורה אין גוי קונה גוי לגופו רק למעשה ידיו כמבואר בש"ס שם דלא הם קונים מהם, וכן הוא בר"מ כאן הל' ה', א"כ אף הנמכר על פי דין המלכות אין לו קנין הגוף, כנראה מסוגיא דגיטין פרק השולח ל"ז ע"ב, או אפשר דאליס דינא דמלכותא דקונה הגוף נמי, וכתב שם שזר זה נראה לו יותר, דאליס דינא דמלכותא והגוף קניו לו, אף מדברי הרשב"א

נראה כדל הראשון, ע"ש. וכן פסק בשו"ע יו"ד סי' רס"ז ס"י, דגוי הנמכר לגוי דדינא דמלכותא יש לו בו קנין הגוף, ע"ש. ונראה לי לדעת הריטב"א ביבמות שם שפירשו דמיירי בעבד עברי וגופו קניו לו על פי דינא דמלכותא >ואין כן דעת המחבר שם סי"ד<, אפשר לומר אפילו עבד עברי הנמכר לגוי, דאף שעל פי קנין החורה אין גוי קונה ישראל לגופו, ע"ש, מ"מ דינא דמלכותא אלים, כמו גוי בגוי דאין לו קנין הגוף מגזירת הכתוב מ"מ על פי דינא דמלכותא יש לו קנין הגוף, הוא הדין לשיטה זו יש לגוי קנין הגוף בישראל נמי, כן נראה לפענ"ד. ודין קן ודין קן לפי מה שכתבנו לא קשיא ג"כ קושית המוס' יוס טוב בנאילות שהבאנו לעיל [סוף אות יח], דכתב שלא שמענו ישראלית שמהיה שפחה לגוי, לדעתנו ברור אף לדעת הר"מ דאין אשה מוכרת עממה מ"מ בדין המלכות ואין נמכרת כמו איש, וזה פשוט.

ולפ"י דברי הכסף משנה ופסק המחבר הג"ל, שגוי בגוי אף שאין לו-קנין אלא למעשה ידיו מ"מ אם נמכר בדין המלכות יש לו קנין הגוף, לא קשיא קושית המקנה [קידושין ט"ז ע"א ד"ה מוס' אמר רבא], שהקשה היאך אמרינן בבבא קמא ק"י ע"ב דגם עבד עברי הנמכר לגוי גופו קניו, לדעת הרמב"ן והריטב"א [הובא בזה הקודמת] שסוברים הטעם דגופו קניו מחמת דמוחר בשפחה כנענית, ובנמכר לגוי לדעת המהרש"א שהבאנו לעיל [אות י"ב ד"ה ודעת], דדוקא בשפחה כנענית שיש לרבו מותר אבל אסור בשפחה כנענית של אחרים, א"כ כיון דגוי אין לו שפחה כנענית דאין לו קנין הגוף בשפחה רק למעשה ידיה ולא הוי שפחה קנויה לגוי, א"כ העבד אסור בה, ע"ש. ובאמת לפי פסק המחבר משכחת לה גוי שיש לו שפחה כנענית וגופה קניו לו בדינא דמלכותא כמבואר, והעבד מותר בה, וזה אמר תלמידי.

ולכאורה קשה על פסק המחבר הג"ל בדין המלכות יש לגוי בגוי קנין הגוף, מהא דמבואר בזמיר ס"א ע"א דגויים אין בהם דין נזירות, וילפינן שם דכתיב [ויקרא כ"ה, מ"ו] והמתחלתם וגוי, ואין לגוי דין ירושה מאביו בעבד וכו' דלא הם קונים זה מזה, ע"ש. ולדעת המחבר יש לו קנין הגוף ומורש לבניו. אף באמת הש"ס קאי על הפסוק דוהמתחלתם וגוי דקאי שם על העבד כעניי המבואר בחורה מהם מקנו וגוי, על אופן עבדים אמר קרא דלרצון להיות שיתחלו, ובעבדים המבוארים שם בחורה אין לגוי קנין הגוף, על כן ילפינן שפיר, וזה פשוט. ויש עוד להאריך במאורו זו, אך כבר הודעמין שהיו לי ניטולים הרבה והפסקתי הרבה במאורו זו, והרבה כחבתי בלא דעת כלולה, ומ"מ בעז"ה ימצא המעיין הרבה הערות נכונות, ישמע חס וגו'.

(ב) **[וכן] ודוקא** וכו' שדין היוכל אינו אלא בארץ. על כרחך אין כוננו שדין זה בזמן שהיוכל נוהג אינו אלא בארץ, דמפורש להדיא בקידושין ל"ח ע"ב ובראש השנה ט' ע"ב ובר"מ פ"י משמיטה ויובל ה"ח, דבזמן שהיה היוכל נוהג היה דין שלוח עבדים נוהג ג"כ בחוץ לארץ, אלא כוננו שזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם אז היה נוהג יובל לענין חרישה וקצירה ושאר דברים בארץ ישראל, ושלוח עבדים היה נוהג בכל מקום אף בחוץ לארץ מהו.

(ג) **[וכן] ועובר** וכו'. פשוט דאם לא שלח העבד בזמנים שיואל לחירות עובר ג"כ על לא תגזול דגזול עבדו, וגם עוד לאוין, ורצין לשלם אם עשה חסודה. והוי ליה עבירות שצ"ן אדם לחזירו דאין יוס הכפורים מכפר עד שיראה אותו, וזה פשוט.

ענין הגוף הנמכר לגוי

שלוח עבדים בחוץ לארץ

לא שלח העבד חזרה ויחזור לארץ